L. Annæi Senecæ
PHILOSOPHI
Sententiæ Morales præcipuæ:
EX

Omnibus ejus, quæ extant, operibus diligenter excerptæ: in certa capita, seu locos communes summâ curâ digestæ: in modum brevium orationum variis argumentis ac rationibus amplificatæ: exemplis præclaris, summam prudentiam, summamque utilitatem largè in lectorem fundentibus, ex ipso Authore totidem verbis illustratæ: omni Christiano homine, tam sene, quàm juvene dignissimæ.

Nunc primùm
In usum Scholarum accommodatæ.

Studio & Operâ
Georgii Sylvani Pannonii Medici.

LONDINI, Sumptibus Authoris.
Typis *Johannis Heptinstall*, 1693.

Viro Verè Generoso, Eruditione omnimodâ præclaro, Pietate in Deum eximio, Humaninitate in omnes, suprà quàm credi potest, conspicuo, Domino Eliæ Micklethwait.

Literarum Literatorumque Fautori benignissimo, Amico ac Domino suo plurimùm semper honorando, ac omni observantiâ colendo, hoc qualecunque opus ex *Senecæ* Philosophi operibus collectum, in perpetuum animi grati, beneficiorum ejus in se præstitorum, semper memoris testimonium, Dicat, dedicat Consecratque.

Georgius Sylvanus.

Benevole Lector,

S*I hoc opus ex* L. Annæo Seneca *Philoſopho, virtutum ſtudio ferè Christiano collectum, Sapientiæ theſaurum appellaveris, nihil prorsùs alienum à veritate dixeris. Quantò enim tibi, cujuſcunque dignitatis, ordinis ac conditionis vir es, adjumento, in vita ſapienter inſtituenda futurum eſt, non facilè verbis exprimi poteſt. An Imperator, Rex, aut Princeps es? Non hinc ſine aliquo ſingulari, ac valdè tibi ſalutari conſilio, quod Seneca ſapientiſſimus unicuique mortalium liberè profert, diſcedes. Eſt hîc, quod te tàm altè ſtantem cæterisque pro arbitrio imperantem, ta-*

lem̃ esse in cives debere, qualem deum in teipsum velles habere, doceat: quod te humanæ fragilitatis ac mortis sub ipso nomine vitæ latentis, ac omnia æquantis, in mediis etiam voluptatibus, velut oblitum, admoneat: quod iram leniat, superbiam detrahat, & crudelitatem mille secum pericula, ac mille clades trahentem procul à te moveat: quod justitiam, clementiam animique moderationem tibi in regnis, urbibus populisque regendis adhibendam esse suadeat, in eaque sola magnitudinem tuam, securitatem ac salutem omnimodam stabilem ac fundatam esse ostendat. Dominus ac Herus es? Huc oculos animumque tuum paulisper intende, & scies tibi ita cum inferiore viven-

dum esse, ut tecum velles superiorem vivere. Subditus es, ac alienæ potentiæ pares? Est hic, quod munus tuum declaret, quod officium à te Imperatori, Regi, Principi aut quovis alio nomine regenti præstandum pronunciet, qnod te tam diu fælicem, tam diu quietum cum tuis fore prædicet, quam diu regentis frænos ferre, & justè imperata facere & sciveris, & non recusaveris. Orator es *ac eloquentiæ operam navas? Huc ades! Hîc orationem mirâ verborum varietate ornatam, ommi eloquentiæ ornatu nitentem, majestate quâdam styli fulgentem, ac sententiis rerum pondere gravibus prægnantem reperies.* Concionator *ac Præco es? Non hinc sine aliquo insigni munere, ac dono sapientiæ*

pientiæ præclaro gradum repetes: non hinc prorsùs beneficiorum Senecæ, *quæ magna ſemper & ampla ſunt, ac omnibus, qui iis frui volunt, latè patent, expers recedes. Eſt hîc, quod concioni tuæ ad populum in Eccleſia habendæ, ſive virtutes commendaturus, ſive vitia reprehenſurus, ſive teſtimonia aliunde, quàm ex Sacra Scriptura ad rem aliquam meliùs probandam allaturus, ſive exempla ad aliquid pleniùs demonſtrandum pertinentia producturus, non ſine ſumma utilitate tua auditorumque commodo, inſeras. Adoleſcens, juvenis aut ſtudioſus es? Huc propera. Non te certè, ſi mihi veterano, & ampliùs, quàm annis viginti in his verſato credis, pænitebit facti. Plura hinc majoraque,*

que, quàm ex omnibus vastis cæterorum Ethnicorum scriptis commoda percipies. Hinc, quoties hæc adieris, quoties seriâ mente perlegeris, toties doctior, toties melior, ac spiritu heroico vitiorum contemptore, ac voluptatum omnium victore plenior fortiorque reversurus es. Hîc sententias in nullo alio Authore Ethnico reperiendas, & numero frequentes, & rerum pondere graves, de vita, de morte, de virtute, de vitiis, ac de omnibus ferè rebus ad morum præcipuè doctrinam pertinentibus, non sine summa animi voluptate disces. Hîc conciones in easdem sententias ab ipso Seneca *in operibus suis passim editas, & à me tui gratiâ, tuoque commodo in hoc corpus, magno labore redactas,*

ctas, breves quidem, sed acutas, & sententiarum gravitate, & verborum majestate, exemplorumque authoritate plenas reperies. Quare nihil dubii est, quin his frequenter ac serio perlectis, quin his memoriæ fideliter mandatis, ac quotidie pro re nata, in usum adhibitis, Orator promptus, Concionator facilis, Consiliarius sapiens, Legatus prudens, juvenis modestus, & vir vitâ probus reddaris, vale.

DE
VITA HUMANA.

Plena & infesta variis casibus vita est. Ad Marciam. Cap. XVI.

QUid, quæso, est, quod non fortuna, cùm voluit, & florentissimo detrahat? Quod non eò magis aggrediatur, & quatiat, quò speciosiùs fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? Non unâ viâ semper, ne tota quidem incurrit. Modò nostras in nos manus advocat, modò suis contenta viribus invenit pericula sine auctore. Nullum tempus exceptum est: in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio fit. In subitas tempestates Hybernísque majores agitur æstiva tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi fœlicitas invenit. Invadit temdera-

peratissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid novi casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series, multis laboribus, multâ Dei indulgentiâ struxit, id unus dies spargit ac dissipat. *Ad Lucil. Epistol. XCI.*

Nihil est tam fallax, quàm vita humana. Ad Marciam. Cap. XXI.

Noli ulli tranquillitati confidere: momento mare vertitur: eodem die, ubi luserunt, navigia sorbentur. Cogita posse latronem, & hostem admovere jugulo tuo gladium, ut potestas major absit, nemo non servus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. Recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut apertâ vi, aut dolo: & intelliges non pauciores servorum irâ cecidisse, quàm Regum. Quid ad te itaque, quàm potens sit, quem times, cùm id, propter quod times, nemo non possit? At si fortè in manus hostium incideris, victor te duci jubebit, eò nempe, quò duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primùm, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. *Ad Lucil. Epistol. IV.*

Vita errorum plena est.

Conteritur vita inter errores. Alium insatiabilis tenet avaritia, alium in supervacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis judiciis suspensa semper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios: sunt quos ingratus superiorum cultus voluntariâ servitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit: plerosque nihil certum sequentes vaga & inconstans, & sibi displicens levitas per nova consilia jactavit. Quibusdam nihil, quò cursum dirigant, placet; sed marcentes oscitantesque fata deprehendunt: adeò, ut quod apud maximum Poëtarum more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exigua pars est vitæ, quam nos vivimus.

Cæterum quidem omne spatium, non vita, sed tempus est. Urgentia circumstant vitia undique: nec resurgere, aut in de-

ſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua quies fortuitò contigit, velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? Adſpice illos, ad quorum fœlicitatem concurritur, bonis ſuis effocantur. Quàm multis graves ſunt divitiæ? Quàm multorum eloquentia, quotidiano oſtentandi ingenii ſpatio, ſanguinem educit? Quàm multi continuis voluptatibus pallent? Quàm multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium populus? Omnes denique iſtos, ab infimis ad ſummos pererra: hic advocat: hic adeſt: ille periclitatur: ille defendit: ille judicat. Nemo ſe ſibi vindicat: alius in alium conſumimur. *De brevitate vitæ. Cap. II.*

Tota vita hominis nihil aliud, quàm ad mortem iter eſt. Ad Polybium. Cap. XXX.

Ex eo ipſo die, quo quiſque primam lucem vidit, iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adjiciebantur

tur adolescentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore versamur, ut non putemus ad mortem, nisi senes inclinatosque jam vergere: cùm illò infantia statim, & juventa, omnisque ætas ferat. Agunt opus suum fata, nobisque sensum nostræ necis auferunt: quóque faciliùs obrepat mors, sub ipso vitæ nomine latet. Infantem in se pueritia convertit: pueritiam pubertas: juventutem senectus abstulit. Incrementa ipsa, si bene computes, damna sunt. *Ad Marciam. Cap. XX.*

Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque, cùm crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: usque ad hesternum quicquid transiit temporis, periit. Hunc ipsum, quem agimus diem, cum morte dividimus. *Ad Lucilium. Epistol. XXIV.*

Tota vita flebilis est. Ad Marc. Cap. X.

In regnum fortunæ, & quidem durum atque invictum pervenimus, illius arbitrio digna & indigna passuri. Corporibus nostris impotenter, contumeliosè, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in remedium: alios nu-

dos mari jactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in arenam quidem aut littus explodet, sed in alicujus ventrem immensæ belluæ detrudet: alios morborum variis generibus emaceratos diu inter vitam mortemque detinebit. Ut varia, & libidinosa, mancipiorúmque suorum negligens domina, & pœnis, & muneribus errabit. Quid opus est partes deflere? Tota vita flebilis est. *Ibid.*

Omnis vita servitium est. De Tranquillit. animi. Cap. X.

Omnes cum fortuna copulati sumus. Aliorum aurea catena est, & laxa: aliorum arcta, & sordida. Sed quid refert? Eadem custodia universos circumdedit: alligatique sunt etiam, qui alligaverunt. Nisi tu forte leviorem in sinistra catenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit, quibusdam aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua: quosdam exilia uno loco tenent, quosdam sacerdotia. Assuescendum est itaque conditioni suæ, & quàm minimùm de illa querendum: & quicquid habet circa se commodi, apprehendendum est. Nihil tam acerbum est,

in

in quo non æquus animus ſolatium inveniat. *Ibid.*

Omnis vita ſupplicium eſt. Ad Polyb. Cap. XXVIII.

Omnia iſta, quæ nos ſpecioſâ, ſed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſſidentur, cum invidiâ conſpiciuntur: eoſque ipſos, quos exornant, & premunt, plus minantur, quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt: nunquam bene tenentur. Nam ut nihil de tempore futuro timeatur; ipſa tamen magnæ fœlicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere altiùs veritatem intuentibus, Omnis vita ſupplicium eſt. In hoc ergo profundum inquietúmque projecti mare alternis æſtibus reciprocum, & modò allevans nos ſubitis incrementis, modò majoribus damnis deſerens, aſſiduéque jactans nunquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam proceilloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari navigantibus, nullus portus, niſi mortis eſt. *Ibid.*

Maxima

Maxima vitæ jactura dilatio est. De brevit. vitæ. Cap. IX.

Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum ulteriora promittit. Maximum vivendi impedimentum est expectatio, quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum. Quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua dimittis. Quò spectas, quò te extendis? Clamat ecce maximus Vates, & velut divino furore instinctus salutare Carmen canit.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit. ———

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit: cùm occupaveris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi velocite certandum est. Velut ex torrente rapido, nec semper casuro citò hauriendum est. Hoc quoque pulcherrimè ad exprobrandam infinitam cogitationem, quòd non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus, & in tanta temporum fuga, menses tibi & annos, & longam seriem, utcunque aviditati tuæ visum est, exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente.

giente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris, id eſt, occupatis: quorum pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim proviſum eſt: ſubitò in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam quotidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perveniſſe ſe, ante ſciunt, quàm appropinquâſſe: ita hoc vitæ iter aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilantésque eodem gradu facimus, occupatis non apparet niſi in fine. *Ibid.*

DE

MORTE.

Mors omnium dolorum ſolutio eſt. Ad Marc. Cap. XIX.

EXcepit illum magna & æterna pax, quem fatum ex hac vita excedere juſſit. Non ille paupertatis metu, non divitiarum

tiarum curâ, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur, non invidiâ fœlicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conviciis quidem ullis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla privata: non ſolicitus futuri pendet ex eventu ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit, unde nil eum pellat, ubi nil terreat. ô ignaros malorum ſuorum, quibus non mors, ut optimum inventum naturæ, laudatur! Quæ ſive fœlicitatem includit, ſive calamitatem repellit, ſive ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſive juvenile ævum, dum meliora ſperantur, in flore deducit, ſive pueritiam ante duriores gradus revocat; omnibus finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit, antequam invocaretur. Hæc ſervitutem invito domino remittit: hæc Captivorum catenas levat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exulibus in patriam ſemper animum oculóſque tendentibus oſtendit, nihil intereſſe, inter quos quiſque jaceat. Hæc, ubi res communes fortuna malè diviſit, & æquo jure genitos, alium alii donavit, exæquat omnia. Hæc eſt, quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio: hæc

hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit: hæc eſt, quæ nulli unquam paruit. *Ibid. Cap. XIX, XX.*

Is, qui fato defunctus eſt, omnia vitæ incommoda evaſit, experſque omnis mali nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Animus ejus velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui juris & arbitrii geſtit, & rerum naturæ ſpectaculo fruitur, humanaque omnia è ſuperiori loco deſpicit; divina verò, quorum rationem tamdiu fruſtrà quæſierat, propiùs intuetur. In eum locum tranſlatus eſt, in quo non ira illum torquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus invidia conſectabitur, non metus ſolicitabit, non levitas fortunæ citò munera ſua transferentis, inquietabit. Tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt. Fruitur aperto & libero cœlo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit. *Ad Polyb. Cap. XXVII. XXVIII.*

Multum

Multum boni opportuna mors habet: multis diutiùs vixisse nocuit. Ad Marc. Cap. XX.

Cogita, quantum boni mors opportuna habeat, quàm multis diutiùs vixisse nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus istius, firmamentumque imperii, Neapoli valetudo abstulisset, indubitatus populi Romani Princeps excesserat. At nunc exigui temporis adjectio fastigio illum suo depulit. Vidit legiones in conspectu suo cæsas: & ex illo prælio, in quo prima acies Senatus fuit, quàm infœlices reliquiæ sunt, Imperatorem ipsum superfuisse! Vidit Ægyptium carnificem, & sacrosanctum victoribus corpus satelliti præstitit, etiamsi incolumis fuisset pœnitentiam salutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeium vivere beneficio Regis? M. Cicero, si eo tempore, quo Catilinæ sicas devitavit, quibus pariter cum patria petitus est, concidisset, liberatâ rep. conservator ejus: si denique filiæ suæ funus secutus fuisset, etiam tunc fœlix mori potuit. Non vidisset strictos in civilia capita mucrones: nec divisa percussoribus occisorum bona: non hastam consularia spolia vendentem: nec cædes, nec

locata

locata publicè latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum. Catonem, si à Cypro & hæreditatis regiæ dispensatione redeuntem mare devorâsset, vel cum illa pecunia, quam afferebat civili bello stipendium, nonne illo bene actum foret? Hoc certè secum tulisset, neminem ausurum coram Catone peccare. Nunc annorum adjectio paucissimorum virum libertati non suæ tantùm, sed publicæ natum, coëgit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo mali mors immatura attulit ulli, omnium etiam malorum remisit patientiam. *Ibid.*

Cui nasci contigit, mori restat. Ad Lucil. Ep. XCIX.

Mors cuique nascenti determinata est. Ad Marc. Cap. IX.

Quisquis ad vitam editur, ad mortem destinatur. Alium alio tempore fata comprehendunt, neminem prætereunt. Quid dicam Duces, Ducumque progenies, & multis aut consularibus conspicuos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabili? Tota cum Regibus regna, populique cum gentibus tulêre fatum suum. Omnes, imò omnia in ultimum diem spectant. Non idem universis finis est. Alium in

medio cursu vita deserit, alium in ipso aditu relinquit, alium in extrema senectute jam fatigatum, & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus. *Ad Polyb. Cap. XXX.*

DE MUTABILI OMNIUM RERUM CONDITIONE.

Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest.

HOc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanquam illis liberum & ad se iter sit: multo ante se armabit, quàm petatur. Serò animus ad periculorum patientiam, post pericula instruitur. Non putavi hoc futurum, nunquam

quam hoc eventurum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt divitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cujus non prætextam, & augurale, & lora patricia, & sordes comitentur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista intervallis divisa, sed horæ momentum interest inter Solium & aliena genua. Scito ergo omnem conditionem versabilem esse: & quicquid in ullum incurrit, posse in te quoque incurrere. Locuples es? Num quid ditior Pompeio? Cui cùm Caius vetus cognatus, hospes novus, aperuisset Cæsaris domum, ut suam clauderet, defuit panis & aqua: cùm tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, mendicavit stillicidia: fame ac siti periit in palatio cognati, dum illi heres publicum funus esurienti locat: Honoribus summis functus es? Numquid aut tàm magnis, aut tàm insperatis, aut tàm universis, quàm Sejanus? Quo die illum Senatus deduxerat, populus in frusta divisit: in quem quicquid congeri poterat, Deus hominésque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Rex

 es?

es? Non ad Crœsum te mittam, qui rogum suum & ascendit jussus, & extingui vidit, factus non regno tantùm, sed etiam morti suæ superstes: non ad Jugurtham, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, spectavit. Ptolomæum Africæ Regem, Armeniæ Mithridatem inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exilium missus est; alter, ut meliore fide mitteretur, optabat. In tanta rerum sursum ac deorsum euntium versatione, si non quicquid fieri potest, pro futuro habes, das in te vires rebus adversis, quas infregit, quisquis prior vidit. *De Tranquillit. anim. Cap. XI.*

Quicquid cœpit & desinit. Ad Polyb. Cap. XIX.
Casura omnia extant. Ad Lucil. Ep. XCI.
Omnibus exitus manet. Ibid. *Nihil est perpetuum.* Ad Polyb. Cap. XIX.

Quid mutationis periculo exceptum? Non terra, non cœlum, non totus hic rerum omnium contextus, quamvis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem; sed illum ex hoc cursu aliquis dies dejiciet. Certis eunt cuncta temporibus; nasci debent, crescere, extingui.

Quæ-

Quæcunque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atque impositi sumus veluti solidissimis carpentur ac desinent. *Ad Lucil. Ep. LXXI.*

Nihil, quo stat, loco stabit. Omnia sternet abducétque secum vetustas. Nec hominibus solùm, (quota enim ista fortuitæ potentiæ portio est :) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet: tot supprimet montes, & alibi rupes in altum novas exprimet: maria sorbebit, flumina avertet, & commercio gentium rupto, societatem generis humani, cœtúsque dissolvet. Alibi hiatibus vastis subducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentes habitus mittet: & inundationibus, quicquid habitatur, obducet: necabitque omne animal orbe submerso, & ignibus vastis torrebit incendétque mortalia. Et cùm tempus advenerit, quo se mundus renovaturus extinguat, viribus ista se suis cædent, & sydera syderibus incurrent, & omni flagrante materiâ, uno igne, quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit. *Ad Marc. Cap. XXVI.*

Nihil privatim, nihil publicè stabile est: tam hominum quàm urbium fata volvuntur. Inter placidissima terror existit, nihílque extra tumultuantibus causis, mala,

 unde

unde minime expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo, ruunt. Quota quæque fœlicitatem civitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus adversùs ea, quæ possunt evenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi casus eripere: potest te in solitudinem abjicere, potest hoc ipsum, in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur: nec quantùm frequenter evenit, sed quantùm plurimùm potest evenire, præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec ullis inusitatis velut novis obstupefieri. In plenum cogitanda fortuna est. Quoties Asiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? Quot oppida in Syria, quot in Macedonia devorata sunt? Cyprum quoties vastavit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati sunt totarum urbium interitus, & nos, inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus? Consurgamus itaque adversùs fortuita, & quicquid inciderit, æquo animo feramus. *Ad Lucil. Ep. XCI.*

Omnium istarum civitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoque

que tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia, clarissimarum urbium jam fundamenta consumpta sint, nec quidquam extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humanâ arte atque industriâ posita vertit dies: juga montium diffluunt, totæ desedêre regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul à conspectu maris stabant: vastavit ignis colles, per quos elucebat; erosit & quondam altissimos vertices, solatia navigantium, ac speculas ad humilem arenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexantur: & ideò æquo animo ferre debemus, quæcunque accidunt. Casura omnia extant: omnibus exitus manet, sive internâ vi flatuque præclusa violenti pondus, sub quo tenentur, excusserint, sive torrentium in abdito vis obstantia effregerit: sive flammarum violentia compaginem soli ruperit, sive vetustas, à qua nihil tutum, expugnaverit minutatim, sive gravitas cœli ejecerit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum est. Hoc unum scio. Omnia mortalium opera mortalitate damnata sunt. Inter peritura vivimus. *Ad Lucil. Ep. XCI.*

DE

DE
PROVIDENTIA
DEI.

Cur bonis viris mala accidant, cùm sit Providentia?
Nihil accidere bono viro mali potest. Cap. I.

MAgnificus ille parens, virtutum non levis exactor Deus, viros bonos, sicut severi patres filios, durius educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptósque Deo, laborare, per arduum ascendere; malos autem lascivire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modestiâ delectari, vernularum licentiâ: illos disciplinâ tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum præparat. Quare multa viris bonis adversa eveniunt. Nihil accidere bono

bono viro mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodùm tot amnes, tantum ſupernè dejectorum imbrium, tanta medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem, ita adverſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in ſtatu, & quicquid evenit, in ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit, & alioquin quietus placidúſque contra incurrentia attollitur. Omnia adverſa exercitationes putat. Quis autem vir modò & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens juſti, & ad officia cum periculo promptus? Cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipſos viribus utantur. Cædi vexarique ſe patiuntur: & ſi non inveniunt ſingulos pares, pluribus ſimul objiciuntur. Marcet ſine adverſario virtus. Tunc apparet, quanta ſit, quantum valeat, polleátque, cùm quid poſſit, patientia oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, ut dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni conſulant, in bonum

num vertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non vides, quantò aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi excitari jubent liberos ad studia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt: at matres fovere in sinu, continere in umbra volunt: nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus adversus bonos viros animum, & illos fortiter amat, & operibus, inquit, ac damnis exagitentur, ut verum colligant robur. Languent per inertiam saginata: nec labore tantùm, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæsa fœlicitas. At ubi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per injurias ducit, nec ulli malo cedit: sed etiamsi ceciderit, de genu pugnat. *Ibid. Cap. II.*

Quare Deus optimum quemque aut malâ valetudine, aut aliis incommodis afficit? Quare in Castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidium loco dejiciant. Nemo eorum, qui exeunt, dicit, Malè de me Imperator meruit; sed bene judicavit. Idem dicant, qui jubentur

tur pati; timidis ignaviſque flebilia. Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, quâ animi permadeſcunt, niſi aliquid intervenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetuâ ebrietate ſopiti. Quem ſpecularia ſemper ab afflatu vindicarunt, cujus pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, hunc levis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia, quæ exceſſerunt modum, noceant, periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Movet cerebrum, in vanas mentem evocat imagines, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit perpetuam infœlicitatem, quæ advocat ad virtutem, ſuſtinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? Levior jejuno mors eſt: cruditate corpora diſſiliunt. Hanc itaque rationem Deus ſequitur in bonis viris, quàm in Diſcipulis ſuis Præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inviſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis? Ipſi, illos, patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeverent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum,

ſi durè generoſos ſpiritus Deus tentat? Nunquam virtutis molle documentum eſt. *Ibid. Cap. IV.*

Quid miraris bonos viros, ut confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſâ vexatione conſtringitur & radices certiùs figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica valle creverunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multum inter formidoſa verſari, & æquo animo ferre, quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti. *Ibid. Cap. IV.*

DE BENEFICIIS DEI IN HOMINES.

Contra illos, qui negant Deum beneficia dare; ſed aiunt eum ſecurum, & negligentem noſtri, averſum à mundo aliud agere,

agere, aut (quæ maxima Epicuro fœlicitas videtur) nihil agere: nec magis illum beneficia, quàm injurias tangere.

Hoc qui dicit, non exaudit precantium voces, & undique sublatis in cœlum manibus, vota facientium privata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda Numina, & inefficacem Deum: nisi nossent illius beneficia nunc ultrò oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiva, ingentes minas interventu suo solventia. Quis est tam miser, tàm neglectus, quis tam duro fato, & in pœnam genitus, ut non tantam Numinis divini munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes sortem suam, & querulos circumspice, invenies non ex toto beneficiorum cœlestium expertes: neminem esse, ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manaverit. Non dat ergo Deus beneficia? Unde ista, quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ servas? quæ rapis? Unde hæc innumerabilia oculos, aures animúmque mulcentia? Unde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodò nostris provisum, usque in delicias amamur. Tot arbusta non uno modo frugifera, tot herbæ salutares, tot varietates ciborum, per totum

annum digeſtæ, ut inerti quoque fortuita terræ alimenta præberent. Jam animalia omnis generis, alia in ſicco ſolidoque, alia in humido innaſcentia, alia per ſublime dimiſſa: ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimos flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & navigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile incrementum trahunt, ut anhela & ferventi ſubjecta cœlo loca ſubita vis æſtivi torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium venæ? Quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio? Si pauca quis tibi donâſſet jugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum latè patentium ſpatia negas eſſe beneficium? Si pecuniam aliquis tibi donaverit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleverit, beneficium vocabis: tot metalla defodit, tot flumina emiſit in aëra, ſuper quæ decurrunt ſola aurum vehentia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cujus inveſtigandi tibi facultatem dedit, ac latentium divitiarum, in ſumma terra, ſigna diſpoſuit: negas te accepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat, & tectum nitidius, auro aut co-

loribus

loribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens tibi domicilium, ſine ullo incendii aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues cruſtas, & ipsâ, quâ ſecantur laminâ graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cujus tu parvula fruſta miraris, tectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te ullum munus accepiſſe? Et cùm iſta, quæ habes, magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te judicas? Unde tibi iſtum, quem trahis ſpiritum? Unde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas lucem? Unde ſanguinem, cujus curſu vitalis continetur calor? Unde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis ultra ſatietatem laceſſentia? Unde hæc irritamenta jam laſſæ voluptatis? Unde iſta quies, in qua putreſcis ac marces? Nonne ſi gratus es, dices,

—— Deus nobis hæc otia fecit:
Namq; erit ille mihi ſemper Deus, illius aram,
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boves, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregibus ubique paſſim vagantibus pabulum

præſtat, qui paſcua hybernis æſtivà ſubſtituit, qui non calamo tantùm cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad aliquam tantùm oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ invenimus, dixeris, non magis, quàm quòd creſcimus, quàm quòd ad conſtitutum temporum ſua corporis officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc adſurgentem jam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & ultimus ille dies fugienti terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniúmque artium ſemina, magiſtérque ex occulto Deus producit ingenia. *De beneficiis Libr. IV. Cap. IV, V, VI.*

Vide, quàm iniqui ſint divinorum munerum æſtimatores, etiam quidam profeſſi ſapientiam. Queruntur, quòd non magnitudine corporum æquemus Elephantes, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros: quòd ſolidior ſit cutis belluis, decentior damis, denſior urſis, mollior fibris: quòd ſagacitate nos narium canes vincant, quòd acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corvi, multa animalia nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem

in

in idem natura patiatur, ut velocitatem corporum, & vires pares animalibus: ex diversis ac dissidentibus bonis hominem non esse compositum, injuriam vocant: & negligentem nostri Deum, querimoniam jaciunt, quòd non bona valetudo, & vitiis inexpugnabilis data sit, quòd non futuri scientia. Vix sibi temperant, quin eò usque impudentiæ provehantur, ut naturam oderint, quòd infra Deum sumus, quòd non in æquo illi stetimus. Quantò satius est ad contemplationem tot tantorúmque beneficiorum reverti, & agere gratias, quòd nos, in hoc pulcherrimo domicilio voluit secundas sortiri, quòd terrenis præfecit? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum potestas penes nos est? Quicquid nobis negatum est, dari non conveniebat. Proinde, quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, cogita, quanta nobis tribuerit parens noster, quantò valentiora animalia sub jugum miserimus, quantò velociora consequamur: quàm nihil sit mortale, non sub ictu nostro positum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem, quo intendit, momento, pervium est, syderibus velociorem, quorum post multa secula, futuros cursus antecedit. Tantum

tum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum, super alias acervatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum invenies, quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita bene æstimatâ Dei indulgentiâ, confitearis, necesse est, in deliciis te illi fuisse. Ita est: carissimos nos habuit Deus immortalis, habetque. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipso proximos collocavit. Magna accepimus, majora non cepimus. *Ibid. Libr. XI. Cap. XXIX.*

DE
VIRTUTE
IN GENERE.

Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius. Ad Lucil. Epist. LXVII.

Virtus libera est, inviolabilis, immota, inconcussa: sic contra casus indurata, ut nec inclinari quidem, nedum vinci possit.

sit. Adversùs apparatus terribilium rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, sive illi dura, sive secunda ostentantur. *De Constant. Sapient. Cap. V.*

Memoria virtutis Majorum posteris prodest. Virtus Majorum illustrat posteros, ac juvat.

Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria, & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium, quæ res consulem fecit, nisi Pater? Cinnam nuper, quæ res ad Consulatum recepit ex hostium castris? Quæ Sextum Pompeium, aliosque Pompeios, nisi unius viri magnitudo? tanta quidem, ut satis altè omnes suos etiam ruina ejus attolleret. Quid nuper Fabium Persicum, cujus osculum etiam impuri vitabant, Sacerdotem non in uno Collegio fecit? Nisi Verrucosi & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro Republica unam domum objecerunt? Hoc debemus virtutibus, ut non præsentes solùm illas, sed etiam ablatas è conspectu, colamus. Quomodò illæ id egerunt, ut non in unam ætatem prodessent; sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent: ita & nos, non unâ ætate, grati sumus. Hic

magnos

magnos viros genuit, dignus est beneficiis, qualiscunque est, Dignos dedit. Hic egregiis majoribus ortus est. Qualiscunque est, sub umbra suorum lateat. Ut loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes majorum suorum luce resplendent. *Ibid. Lib. IV. Cap. XXI.*

Virtus omnia vitæ incommoda magnitudine suâ elidit ac opprimit.

Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est, virtute enim obruitur. Quemadmodùm minora lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, injurias, virtus magnitudine elidit atque opprimit, & quocunque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis ullam portionem habent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. *Ad Lucil. Epist. LXVI.*

Vertus periculi avida est. De Provident. Cap. IV.

Prospera in plebem ac vilia ingenia deveniunt: at calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere proprium magni viri

viri eſt. Semper verò eſſe fœlicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ alteram partem. Magnus es vir, ſed unde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis. Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. Coronam habes, ſed victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, ſed tanquam Conſulatum Præturámque adepto. Honore auctus es. Idem & bono viro dicere poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in quâ unâ vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te judico, quòd nunquam fuiſti miſer. Tranſiſti ſine adverſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui experimento, quid quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam ultrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſcerent, quæſierunt. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus adverſis, non aliter, quàm fortes milites bellis. Avida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam, & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint,

qui

qui integri revertuntur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsis, inquam, Deus consulit, quos esse, quàm honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animosè fortitérque faciendi: ad quam rem opus est aliquâ rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Unde possim scire, quantùm adversùs ignominiam, & infamiam, odiúmque populare constantiæ habeas, si inter plausus senescis? Si te inexpugnabilis & inclinatione quadam mentium pronus favor sequitur. Unde scio, quàm æquo animo laturus sis orbitatem, si quoscunque, sustulisti, vides. Audivi te, cùm alios consolareris, tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te dolere vetuisses. Nolite, obsecro vos, expavescere ista, quæ Deus immortalis velut stimulos admovet animis. *Ibid.*

Calamitas virtutis occasio est. De Provid. Cap. IV.

Illos meritò quis dixerit miseros, qui nimiâ fœlicitate torpescunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, novum veniet. Magis urgent sæva inexpertos. Grave est

est teneræ cervici jugum. Ad suspicionem vulneris tyro pallescit: audacter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis servat. Erratis enim, si quem judicatis exceptum, veniet ad illum diu fœlicem sua portio. Quisquis videtur dimissus esse, dilatus est. *Ibid.*

Virtus nihil in se venale habet. De benefic. Libr. IV. Cap. I.

Inveniuntur, qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in se magnificum, si quidquam habeat venale. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare, quanti vir bonus sit: cùm virtus nec lucro, invitetur, nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, ut contra in se impendere jubeat ac sæpiùs in ultro tributis sit? Calcatis utilitatibus ad iram eundum est, quocumque vocavit, quocumque misit, sine respectu rei familiaris: interdum etiam sine ulla sunguinis sui parsimonia vadendum, nec

nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc gratè fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur; si quod fortè obvenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium in ipsis est: quæ non exercentur ad præmium: rectè enim facti, fecisse, merces est. *Ibid. & ad Lucil. Epistol. LXXI.*

Virtus sub qualibet cute latere potest. Seu, *Virtus non cohonestatur pulchritudine corporis, nec deformitate fœdatur.* Ad Lucil. Ep. LXVI.

Errare mihi visus est, qui dixit:
Gratior est virtus veniens è corpore pulchro.

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certè Claranum nostrum cum corpusculo colluctantem cœpi intueri, formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus. Quosdam itaque mihi videtur, in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos e-

dere

dere animos fecisset. Nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos; sed nihilo minùs perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus, ut scire possemus non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. *Ibid.*

Virtus in quocunque habitu est, prodest.
De Tranquillit. anim. Cap. V.

Hoc puto virtuti faciendum, studiosoque virtutis. Si prævalebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non statim aversus inermisque fugiat, latebras quærens, quasi ullus locus sit, quò non possit fortuna persequi; sed parciùs se inserat officiis, & cum delectu inveniat aliquid, in quo utilis civitati sit. Militare non licet? Honores spectet. Privato vivendum est? Sit Orator. Silentium indictum est? Tacita advocatione cives juvet. Periculosum etiam ingressu forum est? In domibus, in spectaculis, in conviviis bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem agat. Officia si civis amiserit, hominis exerceat. Ideò magno animo nos non in unius urbis mœnibus clausimus, sed in totius orbis commercium emisimus, patriamque nobis

mundum professi sumus, ut liceret virtuti latiorem campum dare. Præclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitiis? Respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunquam tibi ita magna pars obstruetur, ut non major relinquatur. Sed vide, ne totum istud vitium tuum sit. Non vis enim, nisi Consul, aut Prytanes, aut Ceryx, aut Sufes administrare Rempublicam. Quid si militare nolis, nisi Imperator, aut Tribunus. Etiamsi alii primam frontem tenebunt, te sors inter triarios posuit inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præcisis quoque manibus ille in prælio invenit, quod partibus conferat, qui stat tantum, & clamore juvat. Tale quiddam facies, si à prima te Reip. parte fortuna submoverit? Stes tamen, clamore juves. Nunquam inutilis est opera civis boni. Auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacitâ, incessúque ipso prodest. Ut salutaria quædam citra gustum, tactumque, odore proficiunt: ita virtus utilitatem etiam ex longinquo, & latens fundit, sive expatiatur & fruitur suo jure: sive precarios habet accessus, cogitúrque vela contrahere; sive otiosa mutatáque est, & angusto circumscripta, sive adaperta:

ta: in quocunque habitu est, prodest. Quid tu, parùm utile putas, exemplum bene quiescentis? Longè, inquam, optimum est miscere otium rebus, quoties actuosa vita impedimentis fortuitis aut civitatis conditione prohibetur. Nunquam enim usque eò interclusa sunt omnia, ut nulli actioni honestæ locus sit. Numquid potes invenire urbem miseriorem, quàm Atheniensium fuit, cùm illam triginta Tyranni divellerent? Mille trecentos cives, optimum quemque occiderant: nec finem ideò faciebat; sed irritabat se ipsa sævitia. In quâ civitate erat Ariopagos, religiosissimum judicium, in qua Senatus, populusque Senatui similis coibat quotidie carnificum triste collegium, & infœlix curia Tyrannis angusta. Poteratne illa civitas conquiescere. In qua tot Tyranni, quot satellites erant? Ne spes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. Unde enim miseræ civitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Republica exhortabatur, & divitibus opes suas metuentibus exprobrabat seram periculosæ avaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum

circumferebat exemplar, cùm inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere occiderunt: & qui tutò insultaverat agmini Tyrannorum, ejus libertatem libera Civitas non tulit: ut scias & in afflicta Rep. esse occasionem sapienti viro ad se proferendum, & in florenti ac beata, pecuniam, invidiam, mille alia vitia inermia regnare. Utcunque ergo se Resp. dabit, utcunque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus: utique movebimus, nec alligati metu torpebimus. *Ibid.*

Quod ab una virtute fieri videtur, ab omnibus comprobatur. Ad Lucil. LXVII.

Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortasse, cùm una in promptu sit, & maximè appareat patientia. Cæterùm illic est fortitudo, cujus patientia, & perpessio, & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium: quæ suadet, quod effugere non possis, quàm fortissimè ferre. Illic est constantia, quæ dejici loco non potest, & propositum nullâ vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus

tus virtutum. Quicquid honeſtè fit, una virtus facit, ſed de conſilii ſententia, quod autem ab omnibus comprobatur, etiamſi ab una fieri videatur, optabile eſt. *Ibid.*

Non numerus militum, ſed virtus hoſtem vincit. Multitudo non vires, ſed pondus habet.

Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem oblitúmque, quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam adventûs famam terga verſuros: alius nihil eſſe dubii, quin illâ mole non vinci ſolùm Græcia, ſed obrui poſſet; magis verendum, ne vacuas deſertáſque urbes invenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris, ubi tantas vires exercere poſſent. Alius illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere cœlum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum multa undique jactarentur, quæ hominem nimiâ æſtimatione ſui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam, quâ ſibi placeret, multitudinem, indige-

 ſtam

ſtam & gravem, metuendam eſſe ducentis: non enim vires, ſed pondus habere: immodica nunquam regi poſſe, nec diu durare, quicquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones objecti dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtruent. Tota illos Aſia non movebit loco. Tantas minas belli, & penè totius generis humani ruentis impetum pauciſſimi ſuſtinebunt. Cùm te mutatis legibus ſuis natura tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm putaveris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cùm ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis velut torrentis modo ablati, cujus cum magno terrore magna vis defluit: deinde hinc atque illinc coorientur, & tuis te viribus prement. Verum eſt, quod dicitur, majorem belli apparatum eſſe, quàm qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. Uti te toto non potes. Præterea, quæ una rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris,

nec

nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vinceris, quàm victum esse te sentias. Cæterùm non est quod exercitum tuum ob hoc sustineri non posse putes, quia numerus ejus duci quoque ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit: cui nascitur in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua, causa. Acciderunt, quæ. Demaratus prædixerat. Divina atque humana impellentem, & mutantem, quicquid obstiterat, trecenti stare jusserunt: stratusque per totam passim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerxes pudore, quàm damno miserior Demerato gratias egit, & quòd solus sibi verum dixisset, permisit petere, quod vellet: petit ille, ut Sardes maximam Asiæ civitatem curru vectus intraret rectam capite tiaram gerens. Id solis datum Regibus. *De beneficiis Libr. VI. Cap. XXXI.*

DE

DE PECCATO, VITIIS, CULPA, CRIMINE, SCELERE, FLAGITIIS.

Peccavimus omnes. De Clement. Lib. I. Cap. VI.

Nemo nostrûm sine culpa est, De. tran. Lib. II. Cap. XXVII.

Nemo sine crimine vivit.

QUotus quisque accusator vacat à culpa? Et nescio an nemo ad dandam veniam difficilior sit, quàm qui illam petere sæpius meruit. Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii fortè impulsi aut alienâ nequitiâ ablati: alii in bonis consiliis parùm fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdi-

perdidimus. Nec delinquimus tantùm, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiamſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit. *Ibid.*

Nulla ætas vacavit à culpa. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum iter eſt tantùm ad vitia, ſed præceps. Vitæ peccata delectant. Non gaudet navigio Gubernator everſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpâ reus cecidit: at contra, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt in ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit. *Ad Lucil. Epiſtol. XCVII.*

Omnes inconſulti & improvidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid levioribus verbis ulcus publicum abſcondo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id unuſquiſque in ſuo ſinu inveniet. Placidiores itaque invicem ſimus. Mali inter malos vivimus. Una res nos facere poteſt quietos, mutuæ fœlicitatis conventio. Ille mihi jam nocuit: ego illi

nondum.

nondum. Sed jam aliquem fortaſſe non læſiſti; ſed lædes. Noli æſtimari hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. Etiamſi nihil mali feciſti, potes facere. *De tran. lib. III. Cap. XXVI, XXVII.*

Si volumus æqui omnium rerum judices eſſe, hoc primùm nobis ſuadeamus, Neminem noſtrûm eſſe ſine culpa. Hinc maxima indignatio oritur. Nihil peccavi, nihil feci, imò nihil fateris. Indignamur aliquâ admonitione aut coërcitione nos caſtigatos: cùm illo ipſo tempore peccemus, quo adjicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? *De tran. Libr. II. Cap. XXVII.*

Omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. De tran. Lib. II. Cap. VIII.

Quod momentum, quæſo, eſt, quo non improbanda videamus? Quoties proceſſerimus domo, per ſceleratos nobis, avaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta fœlices, incedendum eſt. Nuſquam oculi noſtri flectentur, ut quod non indignentur, inveniant. Hæc tot millia ad Forum primâ luce properantia, quàm turpes lites,

quanto turpiores advocatos habent? Alius judicia patris accusat, quæ mereri satius fuit: alius cum matre confiftit: alius delator venit ejus criminis, cujus manifeftior reus eft, & judex damnaturus, quæ fecit eligitur: & audientium corona pro mala causa, bona Patroni voce corrupta. Quid singula persequor? Cùm videris Forum multitudine refertum, & septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum circum, in quo maximam sui partem populus oftendit: hoc scito, istic tantùndem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos, quos togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium levi compendio ducitur; nec nisi ex alterius damno quæftus eft: fœlicem oderunt, infœlicem contemnunt: majore gravantur; minori graves sunt: diversis ftimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob levem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia, quàm in ludo gladiatorio vita eft, cum iisdem viventium pugnantiumque. Ferarum ifte conventus eft: nisi quòd illæ inter se placidæ sunt, morsuque similium abftinent, hi mutuâ laceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quòd illa mansuescunt alentibus, horum rabies ipsos, à quibus eft nutrita, depascitur. Omnia sceleribus ac

vitiis

vitiis plena sunt. Plus committitur, quam quod coërcitione possit sanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: major quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocunque visum est, libido se impingit, nec furtiva jam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus evaluit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli, aut pauci rupere legem? Undique velut signo dato, ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

——— *Non hospes ab hospite tutus,*
Non socer à genero: fratrum quoque gratia
rara est.
Imminet exitio vir conjugis; illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Et quota pars ista scelerum est? Non descripsit castra ex una parte contraria, parentum liberorumque sacramenta diversa, subjectam patriæ civis manu flammam, & agmina infestorum equitum, ad conquirendas proscriptorum latebras, circumvolitantia, & violatos fontes venenis, & pestilentiam manufactam, & præductam obsessis paren-

parentibus fossam, plenos carceres & incendia totas urbes concremantia, dominationésque funestas, & regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia: & pro gloria habita, quæ quamdiu opprimi possunt, scelera sunt; raptus ac stupra, & ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica perjuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris, quicquid non resistebat, abductum; circumscriptiones, furta, fraudes, infitiationes, quibus trina non sufficiunt Fora. (Scilicet, Romanum, Cæsaris, Augusti.) *Ibid.*

Eversi sunt ubique mores, regnat nequitia, in deterius res humanæ, & in omne nefas labuntur. Nunc in adulteria magis, quàm in alia peccatur, abrumpitque frænos pudicitia: nunc conviviorum viget furor, & fœdissimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius, & formæ cura præ se ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpit malè dispensata libertas: nunc in crudelitatem privatam ac publicam itur, bellorúmque civilium insaniam, quâ omne sanctum ac sacrum profanatur. Ebrietati habetur honos, & plurimum meri cepisse virtus est. Non expectant uno loco vitia: sed mobilia, & inter se dissentientia tumultuantur, pellunt

lunt invicem, fuganturque. Hoc ſemper de nobis pronunciare debemus, Mali ſumus, mali fuimus, mali futuri ſumus. *De benefic. Libr.* 1. *Cap. X.*

Nulli ſcelerato non etiam inter tuta timor eſt. Ad Lucil. Epiſtol. XCVII. *Sceleratis nunquam ſecuritas contingit.*

Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantùm metuunt, quantum nocent: nec ullo tempore vacant. Trepidant enim cùm fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis expectat: quiſquis autem metuit, expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. Putat enim ſe, etiamſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos movetur, & quoties alicujus ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi obliteratum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. *Ad Lucil. Epiſt CV.*

Tuta ſcelera eſſe poſſunt, ſecura non poſſunt. Prima enim & maxima peccantium eſt pœna, peccâſſe. Nec ullum ſcelus, licet

cet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus, & hæc & illa secundæ pœnæ premunt ac sequuntur: timere semper & expavescere & securitati diffidere. Mala facinora conscientiâ flagellantur, & plurimum illi tormentorum inest, eò quòd perpetuò illam solicitudo urget ac verberat. Multos fortuna liberat pœnâ, metu neminem. Quare? Quia infixa nobis ejus aversatio est, quam natura damnavit. Ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus: coarguit enim conscientia & ipsos sibi ostendit. Proprium est autem nocentium trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa scelera legem & judicem effugiunt, & scripta supplicia: nisi illa naturalia & gravia de præsentibus solverent, & in locum patientiæ timor cederet. *Ad Lucil. Epist. XCVII.*

DE CONVERSATIONE.

Tam bonorum, quàm malorum longa conversatio amorem inducit. De Tranquillit. anim. Cap. I.

Sumuntur à conversantibus mores. De Ir. Libr. III. Cap. VIII.

UT quædam incontactos corporis vitia transiliunt ; ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus convictores in amorem vini traxit : impudicorum cœtus fortem quóque & siliceum virum emolliit : avaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem ex diverso ratio virtutum est, ut omne, quod secum habent, mitigent. Nec tam valetudini profuit utilis regio & salubrius cœlum ; quàm animis parùm firmis in turba meliorum versari. Quæ res, quantum possit, intelliges, si videris feras quóque convictu nostro mansuescere : nullíque immani bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur

tunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur. *Ibid.*

Amicos, quantum fieri potest, à cupiditatibus vacuos eligamus. Serpunt enim vitia, & in proximum quémque transiliunt, & contactu nocent. Itaque, ut in pestilentia cavendum, ne corruptis jam corporibus, & morbo flagrantibus, assideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis animis operam dabimus, ut quàm minimè inquinatos assumamus. Initium morbi est ægris sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Ubi enim istum invenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo est minimè malus. *De Tranquillit. anim. Cap. VII.*

Inimica est multorum conversatio. Ad Lucil. Epist. VII.

Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Utique quo major est populus, cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil est tam damnosum bonis moribus, quàm in aliquo spectaculo desidêre. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Subducendus populo est tener animus, &

parùm tenax recti: facilè transitur ad plures. Socrati, Catoni & Lælio excutere mentem dissimilis multitudo potuisset: adeò nemo nostrûm, qui cùm maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium, potest. Unum exemplum aut luxuriæ, aut avaritiæ multum mali fecit: convictor delicatus paulatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes, quamvis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Quid tu accidere his credis, in quos publicè factus est impetus. Necesse est, aut imiteris aut oderis. Utrumque autem devitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neve inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in te ipsum, quantum potes. Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt, & homines, dum docent, discunt. *Ad Lucil. Ep. VII.*

Animis parùm firmis in turba meliorum versari profuit. De tran. Libr. III. Cap. VIII. *Animis dubiis & in pravum inclinantibus bonorum virorum conversatio utilis.*

Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quàm bonorum virorum conversatio. Paulatim enim in pectora descendit, & vim praeceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus ipse Sapientum juvat: & est aliquid, quod ex magno viro, vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim, quemadmodum prosit, sicut illud intelligam profuisse. Minuta quaedam, ut ait Phaedon animalia cum mordent, non sentiuntur: adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est. Tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conversatione virorum Sapientium eveniet. Non deprehendes, quemadmodum aut quando tibi prosit, profuisse deprehendes. *Ad Lucil. Ep. XCIV.*

Eorum,

Eorum, qui vitia gestant, sermo multum nocet. Ad Lucil. Ep. CXXIII.
Sermo improborum vitandus est. Ibid.

Hi sunt, qui vitia tradunt, & aliò aliunde transferunt. Pessimum genus hominum videbatur, qui verba gestarent: sunt quidam, qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet: nam etiamsi non statim officit. Semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam cùm ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum, qui audiverunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantûs, quae cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum & prava laudantium sermo diutius hæret, quàm auditur: nec facile est animo dulcem sonum excutere. Prosequitur & durat, & ex intervallo recurrit. Ideò claudendæ sunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cùm initium fecerunt, admissæque sunt, plus audent. *Ibid.*

DE

DE
ANIMO.

Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi nisi communes & cum Deo terminos patitur. Ad Lucil. Epistol. CII.

PRimùm humilem non accipit patriam: Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius incolis, latius tectis solum. Illi patria est, quodcunque suprema, & universa circuitu suo cingit: hoc si omne convexum, intra quod jacent maria cum terris, intra quod aër humanis divina secernens etiam conjungit: intra quod disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde arctam ætatem sibi dari non sinit. Omnes, inquit, anni mei sunt. Nullum seculum magnis ingeniis clausum est: nullum non cogitationi pervium tempus. Cùm venerit dies ille, qui mixtum hoc divini humanique secernat, corpus hoc, ubi inveni, relinquam: ipse me Deo reddam.

Nec nunc ſine illo ſum, ſed gravi terrenoque detineor. Per has mortalis ævi moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodum novem menſibus nos tenet uterus maternus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem videmur emitti, jam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſi per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenecturem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus. Nondum cœlum niſi ex intervallo pati poſſumus. Proinde intrepidus illam horam decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid circa te jacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris: imò etiam ex eo, quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumjecta, noviſſimum velamentum tui, cutis, detrahetur caro, & ſuffuſus ſanguis diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa nervique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus, quid cunctaris, tanquam non prius quoque relicto, in quo latebas corpore exieris? Hæres & reluctaris,

luctaris, tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras, & hoc ipsum flere nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. Rudis & impeirtus omnium veneras: ex maternorum viscerum calido mollique fomento emissum afflavit aura liberior. Deinde offendit duræ manûs tactus: tenerque adhuc & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est novum separari ab eo, cujus ante pars fueris: æquo animo jam membra supervacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet, qui te revelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu, quantum potes, subvola: utique etiam necessariis, quæ cohærebunt, alienus. Jam hinc altius aliquid, sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor tot syderibus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit: æqualiter splendebit omne cœli latus: dies & nox infimi aëris vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cùm totam

lucem

lucem totus aſpexeris; quam nunc per anguſtiſſimas oculorum vias obſcurè intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur divina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deum omnium rerum eſſe teſtem ait, illi nos approbari, illi in futurum parari jubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tubâ, nullis ad timorem minis agitur. *Ad Lucil. Ep. CII.*

Animus eſt omnium dominus. Ad Lucil. Epiſtol. CIV.

Supra omnia eſt animus, nulli rei ſe ſubmittit, nihil illi videtur grave, nihil aſperum, quod virum incurvet.

Terribiles viſu formæ letumque laboſque.

Minimè quidem, ſiquis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori dies vertit ad riſum.

Terri-

Terribiles visu formæ letumque labosque.

Egregiè Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse sed visu: id est, videri non esse. Quid, inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama vulgavit? Quid est, obsecro te, cur timeat laborem vir, mortem homo? Toties mihî occurrunt isti, qui non putant fieri posse, quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui majora, quàm quæ natura humana sustineat. At quanto ego de illis meliùs existimo? Ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt. Denique quem unquam ista destituere tentantem? Cui non faciliora apparuêre in actu? Non quia difficilia sunt non audemus: sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis, accipite Socratem perpessitium senem, per omnia aspera jactatum; invictum tamen & paupertate, quam graviorem illi domestica onera faciebant: & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. Sive uxorem ejus spectes moribus feram, linguâ petulantem: sive liberos indociles, & matri quàm patri similiores. Sic ferè in bello, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac Tyrannis sæviore. Vigin-

ti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, triginta Tyrannis noxæ dedita eſt civitas, ex quibus plerique inimici erant. Noviſſima damnatio eſt, & religionum violatio, & juventutis corruptela, quam immittere in Deos, in Patres, in Remp. dictus eſt: poſt hæc carcer & venenum. Hæc uſque eò animum Socratis non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem laudem & ſingularem uſque ad extremum ſervavit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. *Ad Lucil. Ep. CIV.*

Indurandus eſt Animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Ad Lucil. Ep. LI.

Una, Hannibalem hyberna ſolverunt, & indomitum illum nivibus atque alpibus virum enervarunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt, & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ ſunt imprimis voluptates, quæ, ut vides, ſæva quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet

et nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? Quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerum, omissóque bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo non intempestivam desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculosam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quàm illis Punica signa sequentibus licet, plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseverantibus. Fortuna mecum bella gerit, non sum imperata facturus. Jugum non recipio, imò quod majore virtute faciendum est, excutio: non est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi in me juris esse volet & ambitio, & irá? Inter tot affectus distrahar, imò discerpar. Libertas proposita est: ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? Nulli rei servire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam in æquum deducere. Quo die intellexero illam plus posse, nihil poterit. Ego illam animo forti feram: His cogitationibus intentum loca seria sanctáque eligere oportet.

ret. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam jumenta patiuntur; quorum durata in aspero ungula est: in molli palustrique pascuo saginata citò subteruntur. Et fortior miles ex confragoso venit: segnis est urbanus, & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit pulvere ille unctus & nitidus. Severior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. *Ibid.*

Animus labore die ac nocte exercendus est: sic tamen, ut ei intervallum aliquod detur.

Quicquid facies, citò redi à corpore ad animum: illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impedit, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego jubeo te semper imminere libro, aut pugillaribus. Dandum est aliquod intervallum animo: ita tamen, ut non resolvatur, sed remittatur. *Ad Lucil. Ep. XV.*

Danda

Danda est animis remissio, meliores acrioresque surgent. De Tranquil. anim. Cap. XV.

Ut fertilibus agris non est imperandum: citò enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas: ita animorum impetus, assiduus labor frangit. Vires recipient paululum resoluti ac remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebitatio quædam & languor, nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus jocusque, quorum frequens usus omne animi pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est; hunc tamen, si per diem noctemque continues, mors erit. Multum interest, remittas aliquid an solvas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publicè cogerentur, tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni quidam viri menstruas sibi certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter & otium & curas dividebant. Pollionem Asinium Oratorem magnum nulla res ultra decimam retinuit: ne Epistolas quidem post eam legebat, ne

quid novæ curæ nafceretur: fed totius diei laffitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interjunxerunt, & in poft meridianas horas aliquid levioris operæ diftulerunt. Majores quoque noftri novam relationem poft horam decimam in Senatu fieri vetabant. Miles vigilias dividit, & nox immunis eft ab expeditione redeuntium. Indulgendum eft animo, dandúmque fubinde otium, quod alimenti ac virium loco fit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cœlo libero, & multo fpiritu augeat attollatque fe animus. Aliquando vectatio, iterque & mutata regio vigorem dabunt, convictufque, & liberalior potio. Eluit enim curas, & ab imo animum movet: & ut morbis quibufdam, ita triftitiæ medetur. *Ibid.*

Animus facit Nobilem. Ad Lucil. Ep. XLIV.

Plato ait, Neminem Regem non ex Servis effe oriundum, neminem non Servum ex Regibus. Omnia ifta longa varietas mifcuit, & furfum deorfum fortuna verfavit. Quis ergo Generofus? Ad virtutem bene à natura compofitus. Hoc unum eft intuendum. Alioqui fi ad vetera revocas,

revocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu usque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. *Ibid.*

Animum mutare debes non cœlum; si tristitiam gravitatemque mentis discutere voles.

Admiraris quasi rem novam, quòd peregrinatione tam longâ, & tot locorum varietatibus non discussisti tristitiam gravitatemque mentis. Animum mutare debes non cœlum. Licet vastum trajeceris mare, licet (ut ait Virgilius) terræque urbesque recedant: sequentur te, quocunque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam quærenti Socrates ait: Quid miraris nihil tibi peregrinationes prodesse, cùm te circumferas? Premit te eadem causa, quæ expulit. Quid terrarum juvare novitas potest? Quid cognitio urbium aut locorum? In irritum cedit ista jactatio. Quæris, quare te fuga ista non adjuvet?

adjuvet? Tecum fugis. Onus animi deponendum est. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster Vatis inducit, jam concitatæ & instigatæ, multumque habentis in se spiritûs non sui.

Bacchatur Vates magnum si pectore possit Excussisse Deum.——

Vadis huc, & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsâ jactatione incommodius fit. Sicut in navi onera immota minùs urgent: inæqualiter convoluta citiùs eam partem, in quam incubuêre, demergunt. Quicquid facis, contra te facis, & motu ipso noces tibi. Ægrum enim concutis. At cùm istud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet Barbariæ angulo collocetis, hospitalis tibi illa, qualiscunque sedes erit. *Ad Lucil. Epist. LXXVIII.*

Animus etiam in privato lare explicare se potest, non solum in Republica. De Tran. anim. Cap. III.

Habet, ubi se etiam in privato lare explicet

plicet magis animus. Nec ut Leonum animaliumque imperus caveis coërcentur; sic hominum, quorum maximè in seductu actiones sunt. Ita tamen delituerit, ut ubicunque otium suum absconderit, prodesse velit & singulis & universis ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui juventutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute instruit animos; qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certè moratur, in privato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & cives, aut urbanus Prætor adeuntibus Assessoris verba pronunciat, quàm qui docet, quid sit justitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quantum bonum sit conscientia? Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detractaveris. Neque enim is solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum lævumque defendit: sed & qui portas tuetur, & statione minùs periculosâ, non otiosâ tamen fungitur, vigiliasque servat, & armamentario præest. Quæ ministeria, quamvis incru-

incruenta sint, in numerum stipendiorum veniunt. *Ibid.*

Magni animi est magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Ad Lucil. Ep. XXXIX.

Mediocria enim utilia vitaliaque sunt: at nimia, eò quòd superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non pervenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata fœlicitas rumpit: quâ non tantùm in aliorum injuriam, sed etiam in suam utuntur. *Ibid.*

Animus etiam inter superantia invictus est. De Benefic. Libr. V. Cap. III.

Virtus ac bona voluntas omnibus hoc præstat, ne unquam vincantur. Ideò nemo trecentos Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non victus: & quisquis alius sævientis fortunæ vi ac pondere oppressus non submittit animum. *Ibid.*

Quod-

Quodcunque animus sibi imperavit, obtinuit. De tran. Libr. II. Cap. XII.

Quidam, ne unquam riderent, consecuti sunt, vino quidam, alii Venere, quidam omni humore interdixêre corporibus. Alius contentus brevi somno, vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alii tenuissimis & adversis funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera, portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine ulla respirandi vice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse, cujus sibi ipsa mens patientiâ interdiceret. *Ibid.*

DE INGENIO.

Ingenia quò illustriora, eò breviora sunt.
Ad Marc. Cap. XXIII.

Ingenia praecocia rarò vivacia.

QUid tu, Marcia, cum videres senilem in juvene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, divitias sine avaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitem posse contingere. Quicquid ad summum pervenit, ad exitum properat. Eripit se aufertque ex oculis perfecta virtus: nec ultimum tempus expectant, quae in primo maturuerunt. Ignis, quo clarior fulsit, citiùs extinguitur: vivacior est, qui cum lentâ difficilique materiâ commissus, fumoque demersus, ex sordido lucet. Eadem enim detinet causa, quae malignè alit. Sic ingenia, quò illustriora, breviora sunt. Nam ubi incremento locus non est,

est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quòd nostri quoque parentes vidêre puerum Romæ fuisse staturâ ingentis viri: sed hic citò decessit, & moriturum brevi nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem pervenire, quam præceperat. Ita est indicium imminentis exitii maturitas, & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt. *Ibid.*

DE

CORPORE.

Corpori tantùm indulgeas, quantùm bonæ valetudini satis est. Ad Lucil. Ep. VIII.

DUrius tractandum corpus est, ne animo malè pareat: cibus famem sedet: potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversùs infesta corpori. Hanc utrum cespes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest: scito hominem tam bene culmo, quàm auro tegi. Contemne omnia, quæ supervacuus

labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile: cui magno nihil magnum est. *Ibid.*

Corpori indulgendum, non serviendum est. Ad Lucil. Ep. XIV.

Multis serviet, qui corpori servit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Hujus nos nimius amor timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, contumeliis objicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Agatur ejus diligentissimè cura: ita tamen, ut cum exiget ratio, cùm dignitas, cùm fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus quantum possumus, evitemus incommoda quoque, non tantùm pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint ea, quæ timentur, depelli. *Ibid.*

Multis nos exagitat corpus hoc nostrum incommodis.

Non videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quàm malè nobis conveniat corpus? In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: aliàs nervi nos, aliàs pedes vexant: nunc dejectio, nunc destillatio: aliquando superest sanguis, aliquando deest: hinc atque illinc tentamur & expellimur. *Ad Lucil. Ep. CXX. Ad Helviam. Cap. XI.*

DE VOLUPTATE.

Periculosa voluptatis possessio est.

HI, qui se voluptati tradidêre, non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet: cujus aut inopiâ torquentur aut copiâ strangulantur. Miseri, si deseruntur ab

illa, miseriores si obruuntur. Sicut deprehensi in mari Syrtico, modò in sicco relinquuntur, modò torrente undâ fluctuantur. Evenit autem hoc nimiâ intemperantiâ, & amore cœco rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Ut feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum solicita possessio est: sæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evasêre, captæque cepêre. Quæ quò plures majoresque sunt, eò ille minor ac plurium servus est, quem fœlicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum hujus rei imagine. Quemadmodum, qui bestiarum cubilia indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circumdare saltus, ut illarum vestigia premat, potiora deserit, multisque officiis renunciat: ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit: & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit. *De vit. beat. Cap. XIV.*

Adhortatio contra voluptates.

Dimitte voluptates turbidas magno luendas. Non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiamſi non ſint deprehenſa, cùm fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit : ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. Etiamſi non nocent, fugiunt. *Ad Lucil. Ep. XXVII.*

DE

LUXURIA.

Luxuria ſcænam deſiderat. Ad Lucil. Ep. XCIV.

LUxuria ubi teſtis & ſpectator abſceſſit, ſubſidit, cujus monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram ? Quis poſuit ſecretam in auro dapem? Quis ſub alicujus ruſticæ arboris projectus luxuriæ ſuæ pom-

num fosius explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatum vitiorum pro modo turbae spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in quae insanimus, admirator & conscius. *Ibid.*

Reprehensio Luxuriae.

Nunc vobiscum loquor, quorum aequè spatiosè luxuria, quàm aliorum avaritia diffunditur. Vobis dico, quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant? Nullum flumen, cujus non ripas aedificia vestra praetexant? Ubicunque scatebunt aquarum calentium venae, ibi nova diversoria luxuriae excitabuntur. Ubicunque in aliquem sinum littus curvabitur, vos protinus fundamenta jacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus, in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cùm multa aedificaveritis, cùm ingentia, tamen & singula corpora estis, & parvula. Quid prosunt multa cubicula? In uno jacetis. Non est vestrum ubicunque non estis.

Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? Quantulum ex iſta fera periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? Quantulum ex tot conchyliis tàm longè advectis, per iſtum, ſtomachum inexplebilem labitur? Infœlices etiam, quòd non intelligitis vos majorem famem habere, quàm ventrem. *Ad Lucil. Ep. LXXXIX.*

Ubi luxuriam latè fœlicitas fudit, cultus primùm corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura; ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes advectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pavimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex novitate & ſoliti ordinis commutatione captatur. Ut ea, quæ claudere cœnam ſolent, prima ponantur, ut quæ advenientibus dabantur, exeuntibus dentur. *Ad Lucil. Ep. CXIV.*

DE

DE
LIBIDINE.

Nulli turpius occupati ſunt, quàm qui nulli rei; niſi vino ac libidini vacant. De brevit. vit. Cap. VI.

CÆteri etiamſi vanæ gloriæ imagine teneantur, ſpecioſè tamen errant. Licet avaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia exercentes injuſta, vel bella: omnes iſti viriliùs peccant. In venerem ac libidinem projectorum inhoneſta labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. Aſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colentur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum convivia, quæ jam ipſa officia ſunt: videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant, vel mala ſua vel bona. Denique inter omnes convenit nullam rem bene exerceri poſſe ad homine occupato libidine: non eloquentiam, non liberales diſciplinas:

quando

quando adstrictus animus nihil altius recipit, sed omnia velut inculcata respuit. *Ibid.*

DE

AMBITIONE.

Ambitio insatiabilis est.

AMbitio non patitur quenquam in ea mensura honorum conquiescere, quæ quondam ejus fuit impudens votum. Nemo agit de Tribunatu gratias, sed queritur, quòd non est ad præturam usque perductus: nec hæc grata est, si deest consulatus. Ne hic quidem satiat, si unus est. Nunquam improbæ spei, quod datur, satis est. Eò majora cupimus, quò majora venerunt. Cneus Lentulus Augur, cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, sub honore nobilitatis laborantem, Princeps jam civitatis & pecuniâ & gratiâ subinde Augusto solebat queri dicens; A studiis se abductum. Nihil tantum in se congestum esse,

esse, quantum perdidisset relictâ eloquentiâ. At illi inter alia hoc quoque Divus Augustus præstiterat, quòd illum derisu ac labore irrito liberaverat. Non patitur aviditas quenquam esse gratum. *De benefic. Libr. II. Cap. XXVII.*

DE AVARITIA.

Nulla avaritia sine pœna est, quamvis satis sit ipsa pœnarum. Ad Lucil. Ep. CXV.

O Quantum lachrymarum, ô quantum laborum avaritia exigit! Quàm misera desideratis, quàm misera partis est! Adjice quotidianas solicitudines, quæ pro modo habendi quemque discruciant. Majore tormento pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & majora videntur. Denique ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At fœlicem illum homines & divitem vocant

cant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu ullos esse conditionis pejoris existimas, quàm qui habent & miseriam & invidiam? Utinam qui divitias appetituri essent, cum divitibus deliberarent! Utinam honores petituri cum ambitiosis & summum adeptis dignitatis statum! Profectò vota mutarent: cùm interim nova suscipiunt, qui priora damnaverant. Nemo enim est, cui fœlicitas sua etiamsi cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de consiliis & de processibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. *Ibid.*

Reprehensio Avaritiæ.

Quid agis avaritia? Nunc volo opes tuas cognoscere, laminas utriusque materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat. At terra certè, quæ quicquid utile futurum nobis erat, protulit, aurum argentumque defodit & mersit, & ut noxiis rebus, ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iisdem tenebris esse prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut instrumentum, in cædes mutuas deesset, aut pretium. Et adhuc ista aliquam materiam habent: est in quo

errorem

errorem oculorum animus subsequi possit. Video istic & diplomata & syngraphas, & cautiones vacua habendi simulachra, umbras quasdam avaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? Quid fœnus & Calendarium, & usura, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina? Possum de rerum natura queri, quòd aurum argentúmque non interiùs absconderit, quòd non illis majus, quàm quod detrahi posset, pondus injecerit. Quid sunt istæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolentæ centesimæ? Voluntaria mala ex constitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subjici oculis, quod teneri manu possit, inanis avaritiæ somnia. O miserum, si quem delectat sui patrimonii liber magnus, & vasta spatia terrarum colenda per vinctos, & immensi greges pecorum per provincias, ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus major, & ædificia privata laxitatem urbium magnarum vincentia. Cùm bene ista, per quæ divitias disposuit ac fudit, circumspexerit, superbumque se fecerit, si quicquid habet, ei, quod cupit, comparet, pauper est, *De beneficiis Libr. VII. Cap. X.*

Aurum

Aurum quidem & argentum & propter iſta nunquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit, nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſas periculorum noſtrorum & inſtrumenta, disjecto terrarum pondere, eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? Nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & involuta cœno ſuo jacent, fœdius, nihil obſcurius. Quidni? Quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil eſt illis, dum fiunt, & à fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus, ſterile terræ genus, & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora, & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice, plus eſt ſordium. *Ibid.*

DE
PECUNIA, PATRIMONIIS, DIVITIIS, OPIBUS, &c.

Pecunia multorum malorum causa est.
De Ira, Libr. III. Cap. XXXII.

HÆc Fora defatigat, patres liberoſque committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus, quàm legionibus, tradit. Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hanc, uxorum maritorúmque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: Reges ſæviunt rapiúntque, & civitates longo ſeculorum labore conſtructas evertunt, ut aurum argentúmque in cinere urbium ſcrutentur. Libet intueri fiſcos in angulo jacentes. Hi ſunt propter quos

quos oculi clamore exprimuntur: fremitu judiciorum Basilicæ resonant: evocati ex longinquis regionibus judices sedent judicaturi, utrius justior avaritia sit. Quid si ne propter fiscum quidem, sed pugnam æris, aut imputatum à servo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram valetudinarius fœnerator distortis pedibus & manibus ad computandum modò relictis, clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsis morbi accessionibus vendicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè depromimus, pecuniam proferas, si in medium projicias, quicquid thesauri tegunt, avaritiâ iterum sub terras referente, quæ malè egesserat, omnem istam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. *Ibid. Cap. XXXII, XXXIII.*

Neminem pecunia divitem fecit: imò contrà nulli non majorem sui cupiditatem incussit. Ad Lucil. Ep. CXIX.

Quæris, quæ sit hujus rei causa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem voles mihi, ex his, quorum nomina cum Crasso Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat

censum, & quicquid habet, & quicquid sperat, simul computes, iste, si mihi credis, pauper est, si tibi, potest esse. At hic, qui se ad id, quod natura exigit, composuit, non tantùm extra sensum est paupertatis; sed extra metum. Sed ut scias, quàm difficilis sit res suas ad naturalem modum coarctare, hic ipse, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & supervacui. *Ibid.*

Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit. De Tranquil. anim. Cap. VIII.

Patrimonia, quæ angusta sunt, minùs nos ad injurias fortunæ exponunt. Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfundantur, & undique magnitudo sua vulneribus objecit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit. Placebit autem hæc nobis mensura, si priùs parsimonia placuerit: sine quà nec ullæ opes sufficiunt, nec ullæ non satis patent: præsertim cùm in vicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in divitias se, advocatâ frugalitate, con-

convertere. Assuescamus à nobis removere pompam, & usu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim. Discamus membris nostris inniti: cultum victumque non ad nova exempla componere, sed ut majorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiamsi nos pudebit desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere: spes effrœnatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere, id agere, ut divitias à nobis potius, quàm à fortuna petamus. *Ibid. Cap. VIII. & IX.*

Patrimonia sunt maxima humanarum ærumnarum materia. De Tranquil. anim. Cap. VIII.

Si omnia alia, quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, desideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis, quæ mala pecunia nostra exhibet: hæc pars multum prægravabit. Itaque cogitandum est, quanto levior dolor sit, non habere, quàm perdere: & intelligemus paupertati eò minorem tormentorum, quò minorem damnorum esse materiam.

Erras enim, si putas animosiùs divites detrimenta ferre. Maximis minimísque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, *Non minùs molestum esse calvis, quàm comatis pilos velli.* Idem scias, licet de pauperibus locupleribúsque par illis esse tormentum: Utrisque enim pecunia sua obhæsit, nec sine sensu avelli potest. Tolerabilius autem est, ut dixi, faciliusque non acquirere, quàm amittere. Ideoque lætiores videbimus, quos nunquam fortuna respexit, quàm quos deseruit. *Ibid.*

Divitiæ instabiles ac incertæ sunt.

Omnia ista, quæ vos tumidos & supra humana elatos oblivisci cogunt vestræ fragilitatis; quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta vestro defenditis, propter quæ classes cruentaturas maria deducitis: propter quæ quassatis urbes, ignari quantum telorum in adversos fortuna comparet: propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegii fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis elisus est, non sunt vestra. In depositi causa sunt, jam jamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut

hostilis

hostilis animi successor invadet. *De benefic. Libr. VI. Cap. III.*

Vis divitiarum splendorem contemnere? Exitum specta. Attalum memini, cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere divitiæ. Stupebam, ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat: existimabam similia esse, quæ laterent, his, quæ ostenderentur. Sed in quodam apparatu vidi totas opes urbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquisitos colores, & vestes ultra non tantùm nostrum, sed ultra finem hostium advectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque formâ greges, hinc fœminarum, & alia, quæ res suas recognoscens summi imperii fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud, quàm irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? Ad discendam avaritiam convenimus. At certè minus cupiditatis istinc effero, quàm attuleram. Contempsi divitias non quia supervacuæ, sed quia pusillæ sunt. Videstine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamvis lentus dispositusque transierit? Hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. Tam supervacuæ

pervacuæ mihi visæ sunt habentibus, quàm fuerant spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta servorum, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? Quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur, & dum placent, transeunt. *Ad Lucil. Ep. CX.*

Divitiæ apud Sapientem in servitute sunt, apud stultum in imperio. De Vit. beat. Cap. XXVI.

Sapiens divitiis nihil permittit: vobis divitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis & cohæretis: sapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cùm in mediis divitiis constitit. Nunquam Imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiamsi non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere, nec ruere possit, insolenter vos opes, tanquam periculum omne transcenderint, majoresque sint, quàm quibus consumendis satis virium habeat fortuna, obstupefaciunt. Otiosi divitiis luditis, nec providetis illarum periculum. Sicut Barbari

bari plerumque inclusi & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quò illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt. Idem vobis evenit. Marcetis in vestris rebus: nec cogitatis quot casus undique immineant, jam jamque pretiosa spolia laturi. Sapienti quisquis abstulerit divitias, omnia illi sua relinquet: vivit enim præsentibus lætus, futuri securus. *Ibid.*

Nemo istorum, quos divitiæ honoresque in altiori fastigio ponunt, magnus est, sed videtur. Ad Lucil. Ep. LXXVI.

Non est magnus pumillio, licet in monte constiterit: Colossus magnitudinem suam servabit, etiamsi in puteo steterit. Hoc laboramus errore: sic nobis imponitur, quòd neminem æstimamus eo, quo est, sed adjicimus illi, & ea, quibus adornatus est. Atqui, cùm voles veram hominis æstimationem inire, & scire, qualis sit, nudum inspice. Ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipsum exuat: animum ipsum intuere, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. Si erectis oculis gladios micantes videt, & si scit suâ nihil interesse, utrum anima

anima per os, an per jugulum exeat: Si cùm illi denunciata sunt corporis tormenta, & quæ càsu veniunt, & quæ potentioris injuriâ, si vincula, & exilia, & vanas hominum formidines mentium securus ac intrepidus audit, beatum voca. *Ibid.*

Ne invideamus altiùs stantibus. De Tranquil. anim. Cap. X.

Quæ excelsa videntur, prærupta sunt. Illi rursus, quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam, quàm maximè poterunt, in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessariò hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi cadendo descendere: sed hoc ipso testantur, maximum onus suum esse, quòd aliis graves esse cogantur, nec sublevatos se, sed suffixos: justitiâ, mansuetudine, humanâ lege & benignâ manu præparent multa ad sequentes casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicaverit, quàm semper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed seipsos multo quidem citra extrema, hortentur consistere.

ſtere. Sic & aliquæ cupiditates acuent animium, ſed finitæ: non in immenſum incertumque producent. *Ibid.*

DE
PAUPERE
ET
PAUPERTATE.

Si ad naturam vixeris, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam dives. Ad Lucil. Ep. XVI.

EXiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Congeratur in te, quicquid multi locupletes poſſederunt: ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, & eò deliciarum opúmque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, & non tantùm habere tibi liceat, ſed calcare divitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ laboravit: majora cupere ab

his

his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. Nullus enim terminus falso est. Viâ eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te à vanis, & cùm voles scire, quod petis, utrum naturalem habeat, an cœcam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longè progresso, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. *Ibid.*

Non qui parùm habet, sed qui plus cupit, pauper est. Ad Lucil. Ep. XI.

Quid refert, quantum illi, qui plus cupit, in arca, quantum in horreis jaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit divitiarum modus, quæris? Primus habere, quod necesse est: proximus, quod sat est. *Ibid.*

Pauper non est, cui nihil deest, quod satis sit.

Ita tu pauperem judicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio non fortunæ. Ideò ergo illum non judicas divitem, quia divitiæ ejus desinere non possunt?

possunt? Utrum malis habere multum, an satis? qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum, nondum illum satis habere; qui satis habet, consecutus est, quod nunquam diviti contingit, finem. An has ideò non putas esse divitias, quia propter illas nemo proscriptus est? quia propter illas, nulli venenum filius, nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere. An parùm habet, qui tantùm non alget, non esurit, non sitit? Nunquam parum est, quod satis est: nunquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit, quod suum faciat: scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, & ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non satis est. Inventus est, qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cœcitas mentium, & tanta initiorum suorum unicuique, cùm processit, oblivio. Ille modò ignobilis anguli non sine controversia dominus, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem, tristis est. *Ad Lucil. Ep. CXIX.*

In paupertate nihil mali est. Ibid. Ep. LXXX.

Si vis ſcire, quàm nihil in paupertate mali ſit, compara inter ſe pauperum & divitum vultus: ſæpius pauper & fideliùs ridet: nulla ſolicitudo in alto eſt, etiamſi qua incidit cura, velut nubes levis tranſit. Horum, qui fœlices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut gravis, aut ſuppurata triſtitiâ: & quidam gravior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere fœlices. *Ibid.*

In paupertate nihil eſſe mali, quiſquis modò nondum pervenit in inſaniam omnia ſubvertentis avaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini neceſſarium eſt? Et cui, deeſſe hoc poteſt, ullam modò virtutem habenti? Corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmovere vult: alimentis famem, ac ſitim extinguere: quicquid extra concupiſcitur, vitiis non uſibus laboratur. Noc eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Deus iſtos perdat, quorum

rum luxuria tam invidiosi imperii fines transcendit. Ultra Phasin capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, aves petere. Undique convehunt omnia nota fastidienti gulæ. Quod dissolutu; deliciis stomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt, ut edant; edunt, ut vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Ista, si quis despicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit, illi paupertas etiam prodest. Invitus enim sanatur, & si remedia, ne coactus quidem recipit, interim certè, dum non potest, nolenti similis est. *Ad Helv. Cap. IX.*

Nullum paupertas Exulis incommodum habet. Ad Helviam. Cap. XI.

Nullum tam inops exilium est, quod non alendo homini abundè fertile sit. At vestem, an domum desideraturus est exul? Si hæc quoque ad usum tantùm desiderabit, neque tectum ei deerit, neque velamen. Æquè enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. Nihil homini natura quod necessarium faciebat, fecit operosum. Si desiderat saturatam multo conchylio purpuram,

 intextam

intextam auro, variisque coloribus distinctam, & artibus: non fortunæ iste vitio, sed suo pauper est. Etiamsi illi, quicquid amisit, restitueris, nihil ages. Plus enim restituto deerit ex eo, quod cupit, quàm exuli ex eo, quod habuit, si desiderat aureis fulgentem vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum insaniâ pretiosum, & servorum turbam, quæ quamvis magnam domum angustet, jumentorum corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides: ista congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem animum. Non magis, quàm ullus sufficiet humor ad satiandum eum, cujus desiderium non ex inopia, sed ex æstu ardentium viscerum oritur. Non enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantùm aut alimentis evenit: eadem natura est in omni desiderio, quod non ex inopia, sed ex vitio nascitur. Quicquid illi congesseris, non finis erit cupiditatis sed gradus. Qui continebit itaque se intra naturalem modum, paupertatem non sentiet: qui naturalem modum excedet, eum in summis opibus quoque paupertas sequetur. Necessariis rebus & exilia sufficiunt: superva-

cuis:

cuis nec regna. Animus est qui divites facit. Hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis, cùm quantum satis est, sufficiendo corpori, invenit, ipse boni: suis abundat & fruitur. *Ad Helv. Cap XI.*

Paupertas non timenda sed appetenda est.

Multis ad Philosophandum obstitêre divitiæ: paupertas expedita est, secura est. Cùm classicum cecinit, scit non se peti: cùm aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si navigandum est, non perstrepunt portus, nec unius comitatu inquieta sunt littora: non circumstat illam turba servorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes quàm impleri. Parvo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid ergo est, quare tu hanc recuses contubernalem, cujus mores sanus dives imitatur. Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria est. *Ad Lucil. Ep. XVII.*

DE
INJURIA.

Injuriâ Sapiens non poteſt affici.

EGo Sapientem non imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quo nulla permittatur injuria: Quid ergo? Nemo erit, qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inveniat: ſed non ideò divina minùs in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui magnitudinem multum ultra ſe poſitam non icturi petant. Invulnerabile eſt, non quod feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota Sapientem exhibeo. Numquid dubium eſt, quiñ certius robur ſit, quod non vincitur, quàm quod non laceſſitur? Cum dubiæ ſint vires inexpertæ: at merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu Sapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi injuria nocet, quàm ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella

bella non subigunt, nec admota vis hostilis exterret: non cui pingue otium est inter desides populos. Hujusmodi igitur Sapientem nulli esse injuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum conjiciantur tela, cùm sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est, nec secari adamas, aut cædi vel deteri potest; sed incurrentia ultrò retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flammâ circumfusâ rigorem suum habitúmque conservant: quemadmodum projecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi ulli sævitiæ vestigia tot verberati seculis ostentant: ita Sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab injuria, quàm illa, quæ retuli. Quid igitur? Non erit aliquis, qui Sapienti tentet facere injuriam? Tentabit, sed non penetrantem ad eum. Majore enim intervallo à contactu inferiorum abductus est, quàm ut ulla vis noxia usque ad illum vires suas perferat. Etiam cùm potentes & imperio editi, & consensu servientium validi nocere ei tentent: tàm citrà sapientem omnes eorum impetus deficient, quàm quæ nervo tormentisque in altum exprimuntur, cùm extra visum exilierunt,

citrà

citrà cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas cùm stolidus ille Rex multitudine telorum diem obscurâsset, ullam sagittam in solem incidisse? aut demissis in profundum catenis Neptunum potuisse contingi? Ut cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his, qui templa diruunt, aut simulacra conflant, nihil divinitati nocetur: ita quicquid fit in Sapientem, protervè, petulanter, superbè tentatur. *De Constantia Sapientis. Cap. IV.*

Injurias injuriis repensare honestum non est.

Non ut in beneficiis honestum est merita meritis repensare: ita injurias injuriis. Illic vinci turpe est, hic vincere. Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum, *ultio*, & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantùm excusatius peccat. M. Catonem in Balneo quidam percussit imprudens. Quis enim illi sciens faceret injuriam? Postea satisfacienti Cato, *Non memini*, inquit, *percussum me*. Melius putavit non agnoscere, quàm vindicare. *De Ira, Libr. II. Cap. XXXI.*

DE

DE

MALITIA.

Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit.

ATtalus Philosophus Stoicus dicebat; *Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit.* Illud venenum, quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se & macerat: odit quæ accipit; quia redditurus est, & extenuat: injurias verò dilatat atque auget. Quid autem eò miserius, cui benfiecia excidunt, hærent injuriæ? *Ad Lucil. Ep. LXXXI.*

DE

DE
IRA.

Ira eſt affectus omnium maximè teter ac rabidus. De Ira, Libr. I. Cap. I.

CÆteris quidem affectibus aliquid quieti placidíque ineſt: hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum ſanguinis, ſuppliciorum, minimè humanâ fervens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, & ultionis ſecum multa tracturæ avidus. Quidam itaque è Sapientibus viris, *iram* dixerunt *brevem inſaniam.* Æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax, & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa varis agitata cauſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimilia, quæ ſuper id, quod oppreſſêre, franguntur. Ut autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam, ut furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis

tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementiùs acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus, mugitúsque, & parùm explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata pedibus humus & totum concitum corpus, magnasque minas agens, fœda visu, & horrenda facies depravantium se, atque intumescentium. Nescias, utrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cætera licet abscondere, & in abdito alere: ira se profert, & in faciem exit: quantóque major est, hoc effervescit manifestiús. Non vides, ut omnium animalium, cùm simul ad nocendum insurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora solitum quietúmque egrediantur habitum, & feritatem suam exasperant? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua jactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidarum canum tristis

aspectus

aſpectus eſt. Nullum eſt animal, tam horrendum tamque perniciosum naturâ, ut non appareat in illo, ubi ira invaſit, nova feritatis acceſſio. Nec ignoro cæteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metumque & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. Neque enim ulla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moveat in vultu. Quid ergo intereſt? Quod alii affectus apparent, hic eminet. *Ibid.*

Nulla peſtis generi humano pluris ſtetit, quàm ira.

Jam verò, ſi effectus iræ damnáque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum mutuas ſordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub haſta civili capita venalia, & ſubjectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flammâ relucentia. Aſpice nobiliſſimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. Aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. Aſpice memoriæ proditos duces mali exempla fati, alium ira in cubili ſuo confodit, alium inter ſacra menſæ ira percuſſit,

cussit, alium inter leges, celebrisque spectaculum fori lancinavit, alium filii parricidio dare sanguinem jussit, alium servili manu regalem aperire jugulum, alium in cruces membra dividere. *Ibid.*

Crudelitatis ac feritatis origo ab ira est.
De Ira. Libr. II. Cap. V.

Ira, ubi frequenti exercitatione & satietate in oblivionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum ejecit animo, novissimè in crudelitatem transit. Rident itaque gaudentque, & voluptate multâ perfruuntur, plurimúmque ab iratorum vultu absunt per otium sævi. Hannibalem aiunt dixisse, cùm fossam sanguine humano plenam vidisset: ô formosum spectaculum! Quantò pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque complêsset? Quid mirum, si hoc maximè spectaculo caperis innatus sanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum ubique spectaculum. Videbis istud & circa Trasimenum, & circa Cannas, & novissimè circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub Divo Augusto Proconsul Asiæ, cùm ccc unâ die securi

percuſſiſſet, incedens inter cadavera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græcè proclamavit: ô rem regiam! Quid hic Rex feciſſet? Non fuit hæc ira; ſed majus malum, & inſanabile. *Ibid.*

Cauſa iracundiæ opinio injuriæ eſt.

Opinioni injuriæ, quæ cauſa eſt iracundiæ, non facilè credendum eſt, nec apertis manifeſtiſque ſtatim accedendum. Quædam enim falſa veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminationibus faciles. Hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notúmque nobis ſit: quod quæ inviti audimus, libenter credimus: & antequam judicemus, iraſcimur. Quid, quod non criminationibus tantùm, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuque alieno pejora interpretati innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt contra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta revocari. Notus eſt ille Tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab Hippia tortus, ut conſcios indicaret, circumſtantes amicos Tyranni nominavit, quibus

quibus quàm maximè caram salutem ejus sciebat. Et cùm ille singulos, ut nominati erant, occidi jussisset, interrogavit, ecquis superesset? Tu, inquit, solus: neminem enim alium, cui carus esses, reliqui. Effecit ira, ut Tyrannus Tyrannicidæ manus commodaret, & præsidia sua gladio suo cæderet. Quantò animosius Alexander? Qui cùm legisset Epistolam matris, quâ admonebatur, ut à veneno Philippi medici caveret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit, qui innocentem haberet, dignus, qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo rarior autem moderatio in Regibus, hoc laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar ille, qui victoriâ civili clementissimè usus est. Cum scrinia deprehendisset Epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in adversis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamvis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen se non posse. Gratissimum putavit genus veniæ nescire, quid quisque peccâsset. *De Ira, Libr. II. Cap. XXIII.*

Remedia Iræ.

Maximum remedium iræ dilatio eſt: ut primus ejus fervor relangueſcat, & caligo, quæ premit mentem, aut reſidat, aut minus denſa ſit. *Ibid. Libr. III. Cap. XII.*

Quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, hora non tantùm dies molliet, quædam ex toto evaneſcent. Si in hoc erit petita advocatio, apparebit jam judicium eſſe, non iram. Quicquid voles, quale ſit, ſcire, tempori trade. Nihil diligenter in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cùm ſervo ſuo iraſceretur; ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus juſſit, ſuâ manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum, ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui fortè intervenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo velut ſtupens, geſtum illum ſævituri deformem ſapienti viro ſervabat oblitus jam ſervi: quia alium, quem potiùs caſtigaret, invenerat. Itaque abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior, Tu, inquit, Speuſippe ſervulum iſtum verberibus objurga: nam ego iraſcor. Ob hoc non cecidit,

cidit, propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit, plus faciam, quàm oportet: libentiùs faciam. Non sit iste servus in ejus potestate, qui in sua non est. Aliquis vult irato committi ultionem, cùm Plato sibi ipsi imperium abrogaverit? Nihil tibi liceat, dum irasceris. Quare? Quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. Si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa ejus obruamus, & illam quantum fieri potest, occultam secretamque teneamus. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem; sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur, feraturque, non ferat, imò in contraria omnia ejus indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior sit, gradus lentior: paulatim cum exterioribus interiora formentur. In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parciùs. Apparebat tunc illum sibi obstare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quidni gauderet, quòd iram suam multi intelligerent, nemo sentiret? Sensisset autem, nisi jus amicis objurgandi se dedisset, sicut

 ipse-

ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendum est? Rogemus amicissimum quemque, ut tunc maximè adversùs nos libertate utatur, cùm minimè illam pati poterimus, nec assentiatur iræ nostræ. Contra potens malum, & apud nos gratiosum, dum conspicimus, dum nostri sumus, advocemus. *Ibid.*

Nulla res magis proderit ad removendam iram, quàm mortalitatis cogitatio. De Ir. Libr. III. Cap. XLII.

Sibi quisque, ut alteri dicat: Quid juvat, tanquam in æternum genitos iras indicere, & brevissimam ætatem dissipare? Quid juvat dies, quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicujus tormentumque transferre? Non capiunt res istæ jacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecilitatis obliti ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus. Jam istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Jam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuatur & vitam seditiosi conturbamus? Stat super caput fatum, & pereuntis dies imputat, propiúsque ac

propiùs

propiùs accedit. Iſtud tempus, quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt. Quin potiùs vitam brevem colligis, placidamque & tibi & cæteris præſtas, quin potiùs amabilem te, dum vivis, omnibus deſiderabilem, cùm exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterrere viribus tuis tentas? Quid ſervo, quid domino, quid regi, quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulùm, venit ecce mors, quæ nos pares faciat. *Ibid.*

Curioſitas inquirendi, quid in ſe jocoſè vel malignè, etiam ſecretò dictum ſit, iracundiæ, ac ſeipſum inquietandi cauſa eſt.

Non vis eſſe iracundus? Ne ſis curioſus. Qui inquirit, quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones, etiamſi ſecretò habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam enim interpretatio eò perducit, ut videantur injuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda, circumſcribenda multis modis ira eſt. Pleraque in luſum jocumque vertantur. Socratem aiunt colapho

lapho percussum nihil amplius dixisse, quàm *molestum esse quòd nescirent homines, quando cum galea prodire deberent.* Non quemadmodum facta sit injuria, refert, sed quemadmodum lata. Nec video, quare difficilis sit moderatio, cùm sciam Tyrannorum quoque tumida & fortunâ & licentiâ ingenia familiarem sibi sævitiam repressisse. Pisistratum certè, Atheniensium Tyrannum memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem ejus ebrius conviva dixisset, nec deessent, qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces subderent, placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse. Non magis illi se succensere, quàm si quis obligatis oculis in se incurrisset. Quid faciliùs fuit Antigono, quàm duos manipulares duci jubere, qui incumbentes Regio Tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissimè, & libentissimè faciunt, de Rege suo malè existimantes? Audierat enim Antigonus, utpote cùm inter dicentes & audientem palla interesset: quàm ille leniter commovit, & longiùs, inquit, discedite, ne vos Rex audiat. Idem quidam nocte, cùm quosdam ex militibus exaudivisset omnia mala imprecantes Regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutum deduxisset, accessit ad eos, qui maximè laborabant,

borabant, & cùm ignorantes, à quo adjuvarentur, explicuisset. *Nunc*, inquit, *maledicite Antigono, cujus vitio in has miserias incidistis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit.* Idem tam miti animo hostium suorum maledicta, quàm civium tulit. Itaque cùm in parvulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiduciâ loci contemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni jocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent: *Gaudeo*, inquit, *& aliquid boni spero, si in castris meis Silenum habeo*. Cùm hos dicaces fame domuisset, captis sic usus est, ut eos qui militiæ utiles erant, in cohortes describeret, cæteros præconi subjiceret: id quoque se negavit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Hujus nepos fuit Alexander, qui lanceam in convivas suos torquebat, qui ex duobus amicis alterum feræ objecit, alterum sibi. Non habuit hoc avitum ille vitium, ne paternum quidem. Nam siqua alia in Philippo virtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum. Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium Legatos venerat: auditâ benignè

nignè legatione Philippus, *Dicite*, inquit, *mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum?* Excepit Demochares, *Te*, inquit, *suspendere.* Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est, quo Philippus conticescere jussit, & Thersitem illum salvum & incolumem dimittere. At vos, inquit, cæteri Legati nunciate Atheniensibus, multò superbiores esse, qui ista dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Multa & Divus Augustus digna memoriâ fecit, dixitque, quibus appareat illi iram non imperâsse. Timagenes Historiarum Scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. Magis enim circumfertur & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæsar monuit, ut moderatiùs linguâ uteretur, perseveranti domo suâ interdixit. Postea Timagenes in contubernio Pollionis Asinii consenuit, ac totâ civitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa Cæsaris domus abstulit. Historias postea, quas scripserat, recitavit, & combussit, & libros acta Cæsaris Augusti continentes in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare. Nemo amicitiam ejus extimuit, nemo quasi fulguritum refugit: fuit, qui præberet tam altè

cadenti.

cadenti ſinum. Tulit hoc, ut dixi, Cæſar patienter, nec eo quidem motus, quod laudibus ſuis rebuſque geſtis manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt. Hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit θηριοτροφεῖς. Paranti demum excuſationem, obſtitit. Fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cùm Pollio diceret, *Si jubes, Cæſar, ſtatim illi domo meâ interdicam. Hoc me,* inquit, *putas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat cauſam deſinendi, quàm quòd Cæſar cœperat. Dicat itaque quiſque ſibi, quoties laceſſitur; Numquid potentior ſum Philippo? Illi tamen maledictum eſt. Numquid in domo meâ plus poſſum, quàm toto orbe terrarum Divus Auguſtus potuit? Ille tamen contentus fuit à convitiatore ſuo ſecedere. Quid eſt, quare ego, ſervi mei hilarius reſponſum & contumaciorem vultum, & non pervenientem uſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis ſum, cujus aures lædi nefas ſit? Ignoverunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primùm offendit? Cogitemus quamdiu placuerit.

Sæpe

Sæpe & aliàs offendit? Feramus, quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit quod noluit. Inimicus eſt? Fecit, quod debuit. Prudentiori cedamus, ſtultiori remittamus. Pro quocunque illud reſpondeamus nobis, Sapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cujus non deligentia aliquando ſibi ipſi excidat: neminem tàm maturum, cujus non gravitatem in aliquod fervidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas; dum vitat incidat. Quomodo homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo flevit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore ferret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat injuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cujus non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parùm diligens fuerit, in ſermone parùm modeſta, in vino parùm temperans. Si iratus eſt, demus illi ſpatium, quo deſpicere, quid fecerit, poſſit, ſe ipſe caſtigabit. Denique dabit pœnas, non eſt, quod cum illo paria faciamus. Illud non venit

venit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altiùs steterit, quisquis despexit lacessentes. Proprium est magnitudinis veræ, non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit: sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, inconcussus injuriâ perstitit: qui irascitur, motus est. At ille, quem modò altiorem omni incommodo posui, tenet quodam amplexu summum bonum. Nec homini tantùm, sed ipsi fortunæ respondet: omnia licet facias, minor es, quàm ut serenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, quàm injuria. Quidni plus? Illius modus certus est: ista quousque me latura sit, incertum est. *De Ira, Libr. III. Cap. XI.*

Iracundis cum simplicibus, facilibus, moderatis, qui iram non evocent, sed ferant, & qui vultum sermonémque sequantur, versandum est. *De Ira. Libr. III. Cap. VIII.*

Cœlium Oratorem fuisse iracundissimum constat. Cum quo, ut aiunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ Cliens: sed difficile erat illi in crapulam conjecto, rixam ejus, cum quo edebat, effugere. Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi & secun-

das agere. Non tulit Cœlius assentientem, sed exclamavit. Dic aliquid contra, ut duo simus. Sed ille quoque, quod non irasceretur, iratus citò sine adversario desiit. *Ibid.*

Nulla res homini alienor, quàm ira & vis nocendi.

Illud ante omnia cogita fœdam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini, cujus beneficio etiam feræ mansuescunt. Aspice Elephantorum jugo colla submissa, taurorum pueris pariter ac fœminis persultantibus terga impunè calcata, & repentes inter pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum ursorum leonúmque ora placida tractantibus, adulantes dominum feras: pudebit cum animalibus permutâsse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo civi quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si universum venerabile est: ergo & homo homini. Nam hic in majore tibi urbe civis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Ut omnia inter se membra consentiant, quia singula servari totius interest: ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus. Salva autem esse societas;

ſocietas; niſi amore & cuſtodiâ partium non poteſt. Ne viperas quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliiſque periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccavit: ſed ne peccet, nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. Non enim iraſcitur, ſed cavet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet. *De Ira, Libr. II. Cap. XXXI.*

Non decet Regem ſæva & inexorabilis ira. De Clement. Libr. I.

Non multum enim ſupra Regem eminet, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit, quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur. Servare proprium eſt excellentis fortunæ: quæ nunquam magis ſuſpici debet, quàm cùm illi contigit idem poſſe, quod Deo, cujus beneficio in lucem edimur tam boni, quàm mali. Dei itaque ſibi animum aſſerens Princeps, alios ex civibus ſuis, quia utiles bonique ſunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam

 patiatur.

patiatur. Cogita, quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquatur; nisi quod judex severus absolverit. Quotusquisque ex Quæstoribus est, qui non eâ ipsâ lege teneatur, quâ quærit? Quotusque accusator vacat à culpa? Et nescio, an nemo ad dandam veniam difficilior sit, quàm qui petere sæpius meruit. Peccavimus omnes, alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii fortè impulsi, aut alienâ nequitiâ ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantùm, sed usque ad extremum ævi delinquimus. Etiamsi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit, ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit. Quoniam Dei mentionem feci, optimè hoc exemplum Principi constituam, ad quod formetur, ut se talem esse civibus, qualem sibi Deum velit. Expedit ergò, habere inexorabile peccatis atque erroribus Numen? Expedit usque ad ultimam infestum perniciem? Quod si Deus placabilis & æquus delicta potentium non statim fulmine persequitur: quantò æquius est, hominem hominibus præpositum, miti animo exercere imperium, & cogitare, utrùm mundi status gratior oculis pulchriórque sit

sereno

ſereno & puro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt quieti moderatíque imperii, quàm ſereni cœli & nitentis. Crudele regnum turbidum tenebriſque obſcurum, inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaveſcentes, nec eo quidem, qui omnia turbat, inconcuſſo. *Ibid.*

Ira & invisa eſt, & contemptui expoſita. De Ira, Libr. II. Cap. XI.

Primùm ira, ſi quantum minatur, valet, ob hoc ipſum, quia terribilis eſt, & inviſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri, quàm deſpici. Si verò ſine viribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundiâ in ſupervacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideò quædam, quia terribiliora, potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quòd feræ quoque telum eſt timeri. Quid? Non timetur febris, podagra, ulcus malum? Numquid ideò quicquam in iſtis boni eſt? an contra omnia deſpecta & fœda, & turpia, ipſo, quo timentur, ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minimè metuenda: at timetur à pluribus ſicut deformis perſona ab in-

fantibus. Quid quòd semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuitur ipse securus. Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio civili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter convertit, quàm si missa esset vox publici affectûs.

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni, quàm pavida sunt ad levissimos strepitus pectora? Acerrimas feras, umbra, vox & odor insolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Nec ideò iram magnum *quid* quisquam putet, quia formidini est, quoniam quædam etiam contemptissima timentur: venena & ossa mortifera, & morsus. Non est mirum, cùm maximos ferarum greges, linea pennis distincta contineat, & in insidias agat: ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori sunt. Curriculi motus, rotarumque versata facies, Leones redigit in caveam. Elephantes porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipsa in se quicquam habet.

bet firmum aut forte, sed vanos animos movet. *Ibid.*

DE
CLEMENTIA.

Nullum Clementia ex omnibus hominibus magis, quàm Regem decet. De Clementia. Libr. I. Cap. III.

ITa virtutes magnis viris decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera vis est valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes, tam supra se esse, quàm pro se sciunt, cujus curam excubare pro salute singulorum, atque universorum, quotidie experiuntur, quo procedente, non tanquam malum aliquod, aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt, sed tanquam, ad clarum ac beneficum sydus, certatim advolant, objicere se, pro illo mucronibus insidiantium, paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum

Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non est hic sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique Reges, & se suaque jactandi, quocunque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est, aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus, unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit, & cùm hoc tantò majus, tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius jussu jacemus, aut inquieti discurrimus; cùm ille imperavit, sive avarus dominus est, mare lucri causâ scrutamur, sive ambitiosus jamdudum dextram flammis objecimus, aut voluntariè subsiluimus: si hæc immensa multitudo, unius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur pressura se, ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cùm, pro uno homine denas legiones in aciem deducant, cùm in prima fronte procurrunt, & adversa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris

ratoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum, per quod Resp. cohaeret: ille spiritus vitalis, quem haec tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & praeda, si mens illa Imperii subtrahatur.

——— *Rege incolumi mens omnibus una,*
Amisso rupere fidem. ———

Hic casus Romanae pacis exitium, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tam diu ab isto periculo aberit hic populus, quàm diu sciet ferre fraenos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, haec unitas, & hic maximi imperii contextus in partes multas dissiliet: idemque huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideò Principes Regesque, & quocunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultrà privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt: sequitur, ut is quoque carior sit, in quem se Resp. convertit. Olim enim ita se induit Reip. Caesar, ut diduci alterum non possit, sine utriusque pernicie. Nam, ut illi viribus opus est, ita & huic capite. *Ibid. Cap. III. IV.*

Exco-

Excogitare nemo quicquam poterit,quod magis decorum ſit regenti, quàm Clementia: quocunque modo is, & quocunque jure præpoſitus cæteris erit. Eò ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur: quò in majore præſtabitur poteſtate: quàm non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt Regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi ampliſſimum cubile eſt, medioque ac tutiſſimo loco. Præterea onere vacat exactor alienorum operum: & amiſſo rege totum dilabitur examen. Nec unquam plus unum patiuntur melioremque pugnâ quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimiliſque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, hoc tamen maximè diſtinguitur. Iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: Rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura, nec ſævum eſſe, nec ultionem magno conſtituram petere: telumque detraxit, & iram ejus inermem relinquit. Exemplar hoc magnis Regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos exercere ſe in parvis, & ingentium rerum documenta minima agere.

re. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cùm tantò hominum moderatior esse animus debeat, quantò vehementiùs nocet. Utinam quidem, eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur: nec sæpius liceret nocere, quàm semel, nec alienis viribus exercere odia! Facilè enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est, timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium observet, & eo quoque tempore, quo non captatur, peti se judicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram vitam sustinet, cùm liceat innoxium, atque ob hoc securum, salutare potentiæ jus, lætis omnibus tractare? Errat enim, si quis existimat tutum esse ibi Regem, ubi nihil à Rege tutum est. Securitas securitate mutuâ paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris, turribusque sepire: salvum Regem in aperto clementia præstabit. *Unum est inexpugnabile munimentum, amor civium.*

Quid

Quid pulchrius est, quàm vivere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus? Si paululum valetudo titubavit, non spem hominum excitari, sed metum? Nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? Omne, quod illi contingit, sibi quoque evenire deputet? In hoc assiduis bonitatis argumentis probavit, non Remp. suam esse, sed se Reipublicæ. Quis huic audeat struere aliquod periculum? Quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque avertere velit, sub quo justitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent? Sub quo opulenta civitas, copiâ bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quàm si Deus immortalis potestatem visendi sui faciat: intueremur venerantes colentesque. Quid autem non proximum illi locum tenet is, qui se ex Dei natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, ut optimus simul habeatur. *De Clement. Libr. I. Cap. XIX.*

Regibus

Regibus certior est ex mansuetudine securitas.
Ibid. Cap. 8.

Vindicta frequens paucorum odium reprimit, omnium irritat : voluntas oportet ante sæviendi, quàm causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera, ut densiora surgant, reciduntur : ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti sunt, & propinqui, & amici in locum singulorum succedunt. Hoc quàm verum sit, admonere te exemplo domestico volo. Divus Augustus fuit mitis Princeps. Is cùm annum quadragessimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, L. Cinnam stolidi ingenii virum insidias ei struere. Dictum est, & ubi, & quando, & quemadmodùm aggredi vellet. Unus ex consciis deferebat. Constituit se ab eo vindicare : consilium amicorum advocari jussit. Nox illi inquieta erat, cùm cogitaret adolescentem nobilem, hoc detracto, integrum Cn. Pompeii nepotem damnandum. Jam unum occidere non poterat : cùm M. Antonio proscriptionis e-

dictum inter coenam dictarat. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias. Quid ergo? Ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis frustra petitum caput, tot navalibus procellis incolume, postquam terrâ marique pax parta est, non occidere constituit, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito majore multò voce, sibi quàm illi irascebatur. Quid] vivis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellavit tandem illum Livia uxor: &, Admittis, inquit, muliebre consilium? Fac, quod medici solent: qui, ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profecisti. Salvidienum Lepidus secutus, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta, quomodò tibi cedet clementia. Ignosce L. Cinnæ. Deprehensus est: jam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest.

poteſt. Gaviſus ſibi, quòd advocatum invenerat, uxori quidem gratias egit: renuntiari autem extemplo amicis, quos in conſilium rogaverat, imperavit, & Cinnam unum ad ſe accerſit: dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ poni cathredam juſſiſſet. Hoc, inquit, primùm à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo ſermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cùm in hoſtium caſtris inveniſſem, non factum tantùm mihi inimicum, ſed natum ſervavi, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam fœlix es, & tàm dives, ut victo victores invideant. Sacerdotium tibi petenti præteritis compluribus, quorum parentes mecum militaverant, dedi. Cùm ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cùm ad hanc vocem exclamâſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: convenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. Adjecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conventione jam, ſed ex conſcientia tacentem. Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipſe ſis Princeps? Malè cum Rep. agitur, ſi tibi ad imperan-

randum nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratiâ in privato judicio ſuperatus es. Adeò nihil faciliùs potes, quàm contra Cæſarem advocare? Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. Pauluſne te, & Fabius Maximus, & Coſſi, & ſervilii ferent, tantumque agmen nobilium, non inania nomina præferentium, ſed eorum, qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam ejus orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutiùs enim, quàm duabus horis locutum eſſe conſtat, cùm hanc poenam, quâ ſolâ erat contentus futurus, extenderet: Vitam, tibi, inquit, Cinna, iterum do, priùs hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, utrùm ego meliore fide, vitam dederim, an tu debeas. Poſthæc detulit ultrò conſulatum, queſtus, quòd non auderet petere: amiciſſimum fideliſſimumque habuit, hæres ſolus fuit illi: nullis amplius inſidiis ab illo petitus eſt. *Ibid. Cap.* 8, 9.

Clemen-

Clementia in Regia quò rarior, eò mirabilior. Ibid. Cap 5.

Quid enim eſt mirabilius, quàm eum, cujus iræ nihil obſtat, cujus graviori ſententiæ, ipſi, qui pereunt, aſſentiuntur, quem nemò interrogaturus eſt, imò ſi vehementiùs excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum injicere, & poteſtate ſuâ in me ius placidiuſque uti? Hoc ipſum cogitantem: Occidere contrà legem nemo non poteſt: ſervare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet. Qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoq; infra deducit. Magni autem animi eſt proprium placidum eſſe tranquillumq; & injurias atq; offenſiones ſupernè deſpicere. Muliebre eſt furere in irâ: ferarum verò, nec generoſarum quidem, præmordere & urgere projectos. Elephantes Leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt: ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. *Ibid. Cap.* 5.

DE CRUDELITATE.

Crudelitas minimè humanum malum est, indignum tam miti animo. Ib. Cap. 24.

FErina ista rabies est, sanguine gaudere, ac vulneribus, & abjecto homine, in sylvestre animal transire. Quid enim interest, oro te, Alexander, Leoni Lysimachum, objicias, an ipse laceres dentibus tuis? Tuum illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius ungues esse, tibi rictum illum edendorum hominem capacem! Non exigimus à te, ut manus ista, exitium familiarium certissimum, ulli salutaris sit, ut iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citrà sanguinem cædemq; satietur: clementia vocetur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare, vel maximè abominanda sit sævitia, quòd excedit fines, primùm solitos, deinde humanos. Nova sup-

supplicia conquirit, ingenium advocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur, atq; extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille ditus animi morbus, ad insaniam, pervenit, ultimam, cùm crudelitas versa est in voluptatem: & jam occidere hominem juvat. Nam talem virum à tergo sequitur eversio, odia, venena, gladii. Tam multis periculis petitur, quam multorum ipse periculum est, privatisq; nonnunquam conciliis, aliàs verò consternatione publicà circumvenitur. Levis enim & privata pernicies non totas urbes movet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, undiq; configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publicè consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excrevit, ubi fontes potu infecit, & sufflatu deurit, obteritq; quacunq; incessit, ballistis petitur. Possunt verba dare, & evadere pusilla mala: ingentibus obviam itur. Sic unus æger, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio civitatis, ac fuga est, & Deo ipsi manus intenduntur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit: familia, vicinique aquam ingerunt. At incendium vastum, & multas jam domos depastum, parte urbis obruitur.

Cru-

Crudelitatem privatorum serviles quoque manus sub certo crucis periculo ultæ sunt. Tyrannorum gentes populiq; & quorum erat malum, & hi, quibus imminebat, exscindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? Non diù paret nequitia, nec quantum jubetur, peccat. *Ibid. Cap.* 24, 25.

Crudelitatis regnum turbidum & confusum est.

Puta crudelitatem esse tutam: quale ejus regnum est? Non aliud, quàm captarum urbium forma, & terribiles facies publici metûs. Omnia mœsta, turbida & confusa: voluptates ipsæ timentur. Non convivia secura ineunt, in quibus lingua solicitè etiam ebriis custodienda est, non spectacula, ex quibus materia criminis, ac periculi quæritur. Apparentur licet magnâ impensâ, & regiis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire juvet? Quid istud, Deus bone, malum est, occidere, sævire, delectari

ctari-sono catenarum, & civium capita decidere, quocunq; ventum est, multum sanguinis effundere, aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset, si Leones Ursique regnarent? Si Serpentibus in nos, ac noxissimo cuiq; animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est etiam inter feras similitudo: apud homines tantùm, nec à necessariis quidem rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quò possit exercitatior à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere. Et injicere tectis ignem, aratrum vetustis urbibus inducere, potentiam putat: & unum occidi jubere aut alterum, parùm imperatorium credit: nisi eodem tempore grex miserorum subjectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Fœlicitas illa multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte revocare, & mereri clementiâ civicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm illa corona ob Cives servatos. Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc divina potentia est, gregatim ac publicè servare: multos autem occidere, & indiscretos, incendii ac ruinæ potentia est. *Ib. c. ult.* *Cru-*

Crudelis sæpe eò perducitur, ut non liceat illi mutare mores. Ib. Cap. 1.

Hoc inter cætera, vel pessimum habet crudelitas, quòd perseverandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eò infœlicius, cui jam esse malo necesse est? O miserabilem illum sibi certé! Nam cæteris, misereri ejus, nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta cuncta sibi reddidit tam externa, quam domestica: cùm arma metuat ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui, ubi circumspexit, quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpè mortem timet, sæpiùs optat, invisior sibi, quàm servientibus. *Ibid.*

DE

DE AMICITIA.

Amicitiæ laus.

NIhil æquè oblectat animum, quàm amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum est, ubi sunt præparata pectora, in quæ tutò omne secretum descendat, quorum conscientiam minùs, quàm tuam timeas, quorum sermo solicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. *De Tranquilit. anim. Cap. 6.*

DE SOCIETATE.

Societatis commoda.

NUlla res nos magis contrà injurias tutos reddit, quam humana ſocietas: hâc unâ inſtructior vita, contraq; incurſiones ſubitas munitior eſt. Fac nos ſingulos: quid ſumus? Præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcunq; vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris fecit: nudum & infirmum ſocietas munit. Hæc illi dominium omnium animalium dedit: hæc terris genitum in alienæ naturæ imperium tranſmiſit, & dominari ætiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contrà dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contrà fortunam ad-

advocare. Hanc tolle: & unitatem generis humani, quâ vita ſuſtinetur, ſcindes: *De Benefic. lib. 4. Cap. 18.*

DE

FORTUNA.

Fortuna magna, ſervitus magna.

OLIM te in altiorem ordinem, & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Non licet tibi flere immodicè: nec hoc tantummodò non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris gratiâ quietis confugere, aut aſſiduâ laborioſi officii ſtatione fatigatum corpus, voluntariâ peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere. Multa tibi non licent, quæ humillimis, & in angulo jacentibus licent. Magna ſervitus eſt,

magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominum millia, tot disponendi libelli, tantus rerum, ex orbe toto, accurrentium congestus. Ut possit per ordinem suum Principis maximi officium geri, quieti animi est. Non licet tibi, inquam, flere, ut multos flentes audire possis: ut periclitantium, & ad misericordiam mitissimi Cæsaris pervenire cupientium lachrymæ prosint, tibi tuæ assiccandæ sunt. Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi Terrarum dedicavit, sibi eripuit: & syderum modo, quæ irre quieta semper cursus suos explicant, nunquam illi licet, nec subsistere, nec quicquam suum facere. Ad quendam itaque modum tibi quoque eadem necessitas injungitur: non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua respicere. Cæsare orbem terrarum possidente, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec ulli rei potes: totum te Cæsari debes. *Ad Polybium. Cap.* 25, 26.

Fortuna ignavissimum quemque refugit.

Quid ego istum mihi, fortuna inquit, adversarium assumam, cui nihil unquam evenit adversi? Non licuit se illi experiri, statim arma submittet. Non opus est in illum totâ potentiâ meâ: levi comminatione pelletur. Non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam indicat Gladiator cum inferiore componi: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque & rectissimum aggreditur, adversus quem vim suam intendat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. *De Provident. Cap.* 3.

Munera fortunæ aura mobilius fluunt.

Nihil ſtabile à fortuna datum eſt, omnia ejus *dona* aurâ mobiliùs fluunt. Neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in adverſis nemo deficiat. Alternæ ſunt vices rerum. Quid exultas? Iſta, quibus veheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum finem. Quid jaces? Ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius adverſa, in deterius optata flectuntur. Ità concipienda eſt animo varietas, non privatarum tantùm domuum, quas levis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes jacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore ceciderunt. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint. Nunc cùm maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias jactat. Magna iſta, quia parvi ſumus, credimus. Multis rebus non ex naturâ,

naturâ, ſed ex humilitate noſtrâ magnitudo eſt. *Natural. Quæſtion. Lib.* 3.

Ludit in rebus fortuna humanis.

Hanc imaginem animo tuo propone, lados facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus, ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diviſa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam, quia nimis captabantur, amiſſa, & dum avide rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli verò, cui etiam rapina fœliciter ceſſit, gaudium rapti duravit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quiſque cùm primùm induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parva conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his evenit, quæ fortuna deſuper jactat. Æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modò in hanc, modò in illam reſpicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos perventura, expectata omnibus,

Ire obviam cadentibus cupimus, gaudemus, si quid invasimus: invidentque alii, quos spes vana delusit. Vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. *Ad Lucil. Ep.* 74.

Munera fortunæ vitanda sunt.

Vitate quæcunque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum suspiciosi pavidique subsistite. Et fera, & pisces spe aliquâ oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? Insidiæ sunt. Quisquis nostrûm tutam agere vitam volet, quantùm plurimum potest, ista viscata beneficia devitet; in quibus hoc quoque miserrimi fallimur; habere nos putamus, habemur. *Ad Lucil. Ep.* 8.

Nihil nobis de Fortunæ fide promittendum.

Qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit, quâm tutissimum est rarò experiri, cæterùm semper de illa cogitare, &

& sibi nihil de fide ejus promittere. Navigabo, nisi si quid inciderit: & Prætor fiam, nisi si quid obstiterit: & negotiatio mihi respondebit, nisi si quid intervenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus: nec illi omnia, ut voluit, cedunt, sed ut cogitavit. Imprimis autem cogitavit aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem levius ad animum pervenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum utique non promiseris. *De Tranquilit. anim. Cap.* 13.

Fortuna optimis iniqua per solvit præmia. Seu, Bonorum exitus mali sunt.

Socrates cogitur in carcere mori: Rutilius in exilio vivere: Pompeius & Cicero Clientibus suis præbere cervicem. Cato ille virtutum vera imago incumbens gladio simul de se ac Rep. palàm facere. Necesse est torqueri tam iniqua præmia fortunam persolvere. Et quid sibi quisque tunc speret, cùm videat pessima optimos pati? Quid ergò est? Vide, quomodo quisque illorum tulerit: & si fortes fuerunt, ipsos animos

animos desiderа, si muliebriter & ignavè periêre, nihil periit. Aut digni sunt, quorum virtus tibi placeat, aut indigni, quorum desideretur ignavia. Quid enim est turpius, quàm si maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus & dicamus: Tanto fortior tanto fœlicior! Humanos effugisti casus, livorem, morbum: exifti e custodia: non tu dignus malà fortunà Deo visus es, sed indignus, in quem jam aliquid fortuna posset. Subducentibus verò se, & in ipsa morte ad vitam respectantibus, manus injiciendæ sunt. Neminem flebo lætum, neminem flentem. Ille lachrymas meas ipse abstersit, hic suis lachrymis efficit, ne ullis dignus sit. Ego Herculem fleam, quòd vivus uritur: aut Regulum, quot tot clavis configitur: aut Catonem, quòd vulnera sua fortitèr tulit? Omnes isti levi temporis impensà invenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. *De Tranquil. anim. Cap.* 15.

DE

DE MALO ET MALIS FORTUITIS.

Mali commodis fruuntur propter bonos.

DEUS multa ingratis quoque tribuit, ſed illa bonis paraverat. Contingunt etiam malis propter bonos, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe, propter malos. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum

mentum publicum tam fur, quam perjurus & adulter accipiunt, & ſine delectu morum, quiſquis civis eſt. Cùm aliquid eſt, quod tanquam civi, non tanquam bono datur; ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in univerſum generi humano dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Non poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumq; rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tàm bonis quàm malis conduntur urbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos perventura, publicavit editio: Medicina & ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonæ æſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multùm enim refert, utrùm aliquem non excludas, an eligas. Jus fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores & domi ferrum exercentes murus ab hoſte defendit: legum

gum præsidio, qui plurimum in illas peccaverunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, nisi universis darentur. *De benefic. Lib.* 4. *Cap.* 28.

Malus nemo est animi causa.

Non tantùm quisquam à naturali lege descivit, & hominem exuit, ut animi causâ malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quæ latrociniis & furtis consequuntur, malint ratione bonâ pervenire? Optabit ille, cui grassari, & transeuntes percutere, quæstus est, potius illa invenire, quàm eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis sine nequitiâ frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quòd virtus in omnium animos lumen suum præmittit, etiam qui non sequuntur, illam vident. *De Benefic. Lib.* 4. *Cap.* 17.

Ma-

Malis etiam aliquid honesti inest. Insitum est etiam malis probare meliora.

Virtus suâpte naturà placet, adeóque gratiosa est, ut insitum sit etiam malis probare meliora. Quis est, qui non beneficus videri vult? Qui non inter scelera & injurias opinionem bonitatis affectet? Qui non ipsis, quæ impotentissimè fecit, speciem aliquam induat recti? Velit quoque, & iis beneficium dedisse, quos læsit? Gratias itaque agi sibi ab his, quos afflixêre, patiuntur, bonosque se, ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti, & per se expetendi amor cogeret, moribus suis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere; cujus fructus concupiscitur, ipsa verò odio pudoriq; est. *De Benefic. Lib* 4. *Cap.* 17.

Mala

Mala interdum boni speciem offerunt.

Dicam, quod mirum fortassè videatur: mala interdum speciem honesti obtulerunt, & optimum ex contrario enituit. Sunt enim, ut scis, vitia virtutibus confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem: cùm plurimùm intersit, utrùm quis dare sciat, an servare nesciat. Multi, inquam, sunt, qui non donant, sed projiciunt. Non voco ego liberalem, sed pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem vicina, re autem plurimùm inter se dissidentia. *Ad Lucil. Ep.* 120.

Mala naturalia minus terribilia, quam quæ ex aliena potentia pendunt.

Evitemus, quantùm possumus, incommoda quoque, non tantùm pericula: & in

tutum nos reducamus excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. Quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur, quæ per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quòd ex alienâ potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala, quæ retuli, inopiæ, atque morbi ſilentio ſubeunt, nec auribus quicquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circà ſe & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diverſum actis curribus membra, illam tunicam alimentis ignium & illitam & intextam; quicquid aliud præter hæc, commenta ſævitia eſt. Non eſt itaq; mirum, ſi maximus hujus rei timor eſt, cujus & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodùm plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur qui patientiâ reſtitiſſent:) ità ex his, quæ animos noſtros ſubigunt, & domant, plus proficiunt, quæ habent,

quod

quod oſtendant. Illæ peſtes non minùs graves ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. Nihil habent, quod intentent, quod præferant: hæc ut magna bella aſpectu apparatuque vicerunt. *Ad Lucil. Epiſt.* 14.

Mala fortuita præmeditando molliuntur.

Animi robore præſtandum eſt, ne quid ex hïs, quæ eveniunt, ſubitum ſit. Quicquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo omnium malorum impetus molliet. Qui ad præparatos exſpectanteſque nihil afferunt novi: Securis & beata tantùm ſpectantibus, graves eveniunt. Morbus enim, captivitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam, in quàm tumultuoſum me contubernium natura cluſiſſet. Toties in vicinia mea conclamatum eſt, toties præter limen immaturas exequias fax cereuſque præceſſit: ſæpè altiùs ruentis ædificii fragor ſonuit: multos ex his, quos forum, curia, ſermo, mecum contraxerat, nox abſtulit,

& vinctas ad ſodalitium manus copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper erraverunt? Magna pars hominum eſt, quæ navigatura de tempeſtate non cogitat. *De Tranquil. anim. Cap.* 11.

Mala opinione vulgi ſolum terribilia ſunt.

In illis, quæ mala vocantur, nihil tàm terribile ac durum invenio, quàm vulgi opinio minatur. Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam & conſenſu jam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte & execrabile ferit: ità enim populus juſſit: ſed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant. *Ad Helviam, Cap.* 5.

Unum est levamentum malorum ingentium pati, & necessitatibus suis obsequi. De Ir. Lib. 3. Cap. 16.

Omnis enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia graviora sentit, quò contumaciùs patitur. Sic laqueos fera, dum jactat, adstringit; sic aves viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est jugum, quod non minùs lædat ducentem, quàm repugnantem. *Ibid.*

Stultum est malorum venientium metu torqueri.

Solicitum te esse, scribis, de judicii eventu, quod tibi furor inimici denunciat, & existimas me suasurum, ut meliora tibi ipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis citò patienda, cùm venerint,

nerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia, quandoque ſis futurus miſer, eſſe jam miſerum: ſed ego aliâ te ad ſecuritatem viâ ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quicquid vereris, ne eveniat, eventurem utique propone: & quodcunque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac timorum tuum taxa. Intelliges profectò, aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. Nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel civilium, vel externarum memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectûs aut impetûs magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt diutiùs, quàm ut mittaris in exilium? Ut ducaris in carcerem? Numquid ultrà quicquam timendum eſt ulli, quàm ut uratur? Quàm ut pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qni non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam illi nihil moleſtum eſſet aliud, quàm quòd malè judicaretur. Exilium Metellus fortitèr tulit, Rutilius etiam libenter.

benter. Alter ut rediret, Reipublicæ præstitit, alter reditum suum Syllæ negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputavit, & exire (cùm essent, qui promitterent fugam) noluit, remansitq; ut duarum rerum gravissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est uri: quantò acerbius, si id te patiente patiaris? Vides hominem, non eruditum, nec ullis præceptis contrà mortem aut dolorem subornatum, militari tantùm robore instructum, pœnas à se irriti conatûs exigentem. Spectator destillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante removit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est. *Ad Lucil. Ep.* 24.

Remedia contra metum malorum fortuitorum.

Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus: cùm illa, quæ velut imminentia expavisti, fortassè nunquam ventura sunt,

certè

certè nondum venerunt. Quædam ergè nos magis torquent, quam debeant. Quædam ante torquent quam debeant: quædam torquent, cum omninò non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controversia est, & litem contestatam habemus, in præsentià differatur. Quod ego leve dixero, tu gravissimum esse contendes, scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Posteà videbimus, utrùm ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostrâ: illud præsta mihi, ut quoties circumsteterint, qui tibi miserum esse persuadent, non quid audias, sed quid sentias, cogites. Et cum patientià tuâ deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optimè nôsti: Quid est, quare isti me complorent? Quid est, quòd trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliquid istìc mali? An res ista magis infamis, quam mala? Ipse te interroga. Numquid sine causâ crucior, & mœreo, & quod non est malum, facio? Quomodo inquis intelligam, vana sint an vera; quibus angor? Accipe hujus rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris,

aut

aut utrisque. De præsentibus facile est judicium. Si corpus tuum liberum est, sanum est, nec ullus ex injuria dolor est; videbimus, quid futurum sit, hodie nihil negotii habet. At enim futurum est. Primum despice, an certa argumenta sint venturi mali: plerumque enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum solet, fama, multò autem magis singulos conficit. Ita est, mî Lucili, citò accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fugâ pecorum exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit Nescioquomodo magis vana perturbant. Vera enim modum suum habent: quicquid ex incerto venit, conjecturæ & licentiæ paventis animi traditur. Nulli itaque tam perniciosi, tam irrevocabiles, quàm lymphatici metus sunt. Cæteri non sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiram itaque in rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum mali? Non statim verum est. Quàm multa non expectata venerunt, quàm multa expectata nunquam comparuerunt? Etiam si futurum est,

eſt, quid juvat dolori ſuo occurrere? Satis citò dolebis, cùm venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? Tempus. Multa interveniunt, quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquandò gladius ab ipſa cervice revocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna levitatem. Fortaſsè erit, fortaſsè non erit, interim dum non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronunciet, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in pejus, aut majorem ſibi offenſam proponit alicujus, quàm eſt, & cogitat, non quantùm iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur, quantùm poteſt. Hîc prudentia proſit, hîc robore animi evidentem quoque metum reſpue: ſi minùs, vitium vitio repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certùm eſt ex his, quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergò

&

& ſpem ac metum exanima, & quoties incerta erunt omnia, tibi fave, crede, quod mavis. Si plures habebis ſententias metûs, nihilominus in hanc partem potiùs inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubindè hoc in animo volve, majorem partem mortalium, cùm illi, nec ſit quicquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cùm cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, vanus auctor eſt, vanus aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaveſcimus dubia pro certis, non ſervamus modum certum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, fortaſsè hoc non veniet, tu dic. Quid porrò ſi veniet? Videbimus, utrùm veniet: fortaſsè pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. *Ad Lucil. Ep.* 15.

Malum

Malum est ad exempla vivere, & consuetudine abduci.

Inter causas malorum nostrorum est, quòd vivamus ad exempla, neque ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cùm plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur, & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. *Ad Lucil. Epistol.* 123.

DE

DE SAPIENTE.

Sapiens nihil perdet, quod perire sensurus sit. Unius enim in possessione Virtutis est; ex qua depelli nunquam potest. De Constantia Sapientis. Cap. V.

MEgara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. Ab hoc Stilpon Philosophus interrogatus numquid perdidisset? Nihil, inquit: omnia namq; mea mecum sunt. Atqui & patrimonium in prædam cesserat, & filias rapuerat hostis & patriam. At, ille victoraim illi excussit, & se urbe captâ non invictum tantùm, sed indemnem esse testatus est. Habebat enim secum vera bona, in quæ manus non est injectio. At ea, quæ dissipata & direpta ferebantur, non indicabat sua, sed adventitia, & nutum fortunæ sequentia; ideo non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. *Ibid.*

DE MAGNITUDINE VERA ANIMI.

Nullum est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere. De Ir. lib. 3. Cap. VI.

PArs superior mundi & ordinatior, ac propinqua Syderibus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem, omni tumultu caret. Inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus ac venerabilis est, & compositus: quorum nihil invenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens non primam rejecit verecundiam?

diam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se verecundi habuit, abjecit? Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ temperavit? Quis ullam partem corporis tenuit? Quis se regere potuit? In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si *neque privatim, neque publicè multa aut majora viribus nostris egerimus.* Nunquam tam fœliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc actu vitæ dissipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit. Non ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti ubiq; respondeat. Sequitur ergo, ut is, cui contra, quam proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumq; fit; ex levissimis causis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque, ut quietus possit esse animus, non est jactandus, nec multa-

rum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum supraque vires appetitarum. *Ibid.*

DE
LIBRIS
EORUMQUE
LECTIONE.

Libris non multis, sed bonis opus est.

NOn refert, quàm multos, sed quàm bonos habeas libros. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui quò destinavit, pervenire vult, unam sequatur viam, non per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est. *Ad Lucil. Ep.* 45.

Li-

Librorum multorum lectio perniciosa est.

Lectio multorum Authorum, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum, & instabile. Certis ingeniis immorari, & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubiq; est. In perigrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat, necesse est, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non convalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaq; cùm legere non possis, quantum habueris, sat est habere, quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum evolvere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est multa degustare: quæ ubi varia sunt & diversa, inquinant, non alunt. Probatos

itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. *Ad Lucil. Ep.* 2.

Librorum multitudo onerat diſcentem non inſtruit.

Studiorum, quæ liberaliſſima impenſa, eſt, tam diu rationem habebo, quàm diu modum. Quò mihi innumerabiles Libros & Bibliothecas, quarum dominus vix totâ vitâ ſuâ indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoq; ſatius eſt paucis te Authoribus tradere, quàm errare per multos. Quadraginta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit, ſicut Livius, qui *elegantiæ regum curæq; egregium id opus ait fuiſſe.* Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed faſtidioſa luxuria: imò ne ſtudioſa quidem. Quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparaverat: ſicut pleriſq; ignaris etiam ſervilium literarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaq; librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtiùs, inquis, in hos, quàm in Corynthia, pictaſque tabulas

bulas effuderim. Vitiosum est ubique, quod nimium est. Quid habes, cur minùs ignoscas nomen marmore atq; ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum Authorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti? Cui voluminum suorum frontes maximè placent titulique. Apud desidiosissimos ergo videbis, quicquid orationum historiarumque est, & tecto tenus exstructa loculamenta. Jam enim inter Balnearia & Thermas, Bibliotheia quoque, ut necessarium domûs ornamentum expolitur. Ignoscerem planè, si è studiorum nimia cupidine oriretur: nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum in speciem & cultum parietum comparantur. *De Tranquillitat. anim. Cap. 9.*

DE

DE LOCO.

Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Ad Lucil. Ep. LI.

QUemadmodum inter Tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes navigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia, quæ velut ſoluta legibus luxuria non tantùm peccat,ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum, quàm longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Una Hannibalem hyberna ſolverunt, & indomitum illum nivibus atq; alpibus virum enervarunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt, & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur.

tur. Debellandæ ſunt imprimis voluptates, quæ (ut vides) ſæva quóq; ingenia ad ſe rapuerunt. *Ibid.*

DE
NATURA.

Lex naturæ, quos terminos in vivendo nobis ſtatuat?

MAgnæ divitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas, Lex autem illa naturæ, ſcis, quos nobis terminos ſtatuit Non eſurire, non ſitire, non algere. Ut famem ſitímque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium grave, & contumelioſam etiam humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt, quod natura deſiderat, & expoſitum: ad ſupervacua ſudatur. Illa ſunt, quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. *Ad Lucil. Ep. IV.*

Nulla

Nulla sapientia naturalia corporis aut animi vitia ponuntur. Naturalia vitia arte vinci nequeunt.

Quicquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu Populi ſudor erumpit, non aliter, quàm fatigatis, & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec uſus unquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos vitii ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui graviſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in juvenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: Nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam nunquam magis, quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem ejus ſanguis invaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeii. Nunquam non coram pluribus erubuit: utíque in concionibus. Fabianum, cùm in Senatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc

ab infirmitate mentis, ſed à novitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, ut dixi, nulla ſapientia abigit: Alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcúnq; attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cùm multum ſe diuq; animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis, quàm accerſi. Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam, dejiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. Nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil adversùs hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui juris ſunt, injuſſa veniunt, injuſſa diſcedunt. *Ad Lucil. Ep. XI.*

DE

DE SENECTUTE.

Senectus plena est voluptatis, si sciamus illa uti.

COmplectamur senectutem & amemus: plena est voluptatis, si illâ scias uti. Gratissima sunt poma, cùm fugiunt: Pueritiæ maximus in exitu decor est: deditos vino potatio extrema delectat, illa, quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. Quod in se jucundissimum omnis voluptas habet, in finem sui differt. Jucundissima est ætas devexa jam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema regula stantem, judico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatis, nullis egere. Quàm dulce est cupiditates fugâsse ac reliquisse? *Ad Lucil. Ep. XII.*

DE

DE SERVIS ET SERVITUTE.

Servi omnes sumus.

OStende, quis non sit servus? Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo Consularem aniculæ servientem; dabo ancillulæ divitem: ostendam nobilissimos juvenes, mancipia Pantomimorum. Nulla servitus turpior est, quàm voluntaria. Quare, non est, quod fastidiosi te deterreant, quò minùs servis hilarem te præstes, & non superbè superiorem. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum velles vivere superiorem. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat, veniat in

mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas eſt. Forſitan habebis. Neſcis, quâ ætate Hecuba ſervire cæperit, quâ Crœſus, quâ Darii mater, quâ Plato, quâ Diogenes? Marianâ clade, quàm multos ſplendidiſſimè natos, Senatorium per militiam auſpicantes gradum fortuna depreſſit? Alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Vive cum ſervo clementer: comiter quóque, & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in convictum. *Ad Lucil. Ep. XLVII.*

DE NOCENTE. ET NOCITURO.

Nocens fit aliquis etiam non nocendo.

POteſt aliquis nocens fieri, quamvis non nocuerit. Si quis cum uxore tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamvis

vis illa adultera non sit. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam remixtum cibo perdidit: venenum illud dando scelere se obligavit, etiamsi non nocuit. Non minùs latro est, cujus telum oppositâ veste elusum est. Omnia scelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. *De Constantia Sapientis, Cap. VIII.*

Nocitura petentibus neganda sunt.

Sunt quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare sed negare beneficium est. Æstimabimus itaq; utilitatem potius, quàm voluptatem petentium. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec despicere, quàm perniciosa sint, licet: quia judicium interpellat affectus. Sed cùm subsedit cupiditas, cùm impetus ille flagrantis animi, qui consilium fugat, cecidit; detestamur perniciosos malorum munerum auctores. Ut frigidam ægris negamus, ac lugentibus, & sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se usurus ardor petit: sic ea, quæ nocitura sunt, impensè ac submissè, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus perseverabimus non dare. Tunc initia beneficiorum suorum spectare, tum etiam exitus decet:

& ea dare, quæ non tantum accipere; sed etiam accepisse delectat. Multi sunt, qui dicant, *Scio hoc illi non profuturum, sed quid faciam? Rogat, resistere precibus ejus non possum. Viderit de se, non de me queretur.* Falsum est: imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cùm accessio illa, quæ animum inflammabat, se remiserit. Quidni eum oderit, à quo in damnum ac periculum suum adjutus est? Exorari in perniciem rogantium sæva bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est etiam invitos nolentesque servare: ita rogantibus pestifera largiri blandum & affabile odium. Beneficium demus, quod usu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ sciam. Ne in societate turpis facti aut consilii inveniar. Si potero, revocabo; sin minùs, non adjuvabo scelus. *De benefic. lib. XI. Cap. xv.*

DE METU ET TIMORE, &c.

Periculosius est timeri, quam despici.

TImor redundat semper in Authores: nec quisquam metuitur ipse securus. Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio civili bello in theatro dictus totum in se populum non aliter convertit, quàm si missa esset vox publici affectûs:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quàm pavida sunt, ad levissimos strepitus, pectora? Acerrimas feras, umbra, vox, & odor insolitus exagitat. Quicquid terret,

& trepidat. Non eſt ergo, quare concupiſcat quiſquam ſapiens timeri. *De Ira. Lib. II. Cap.* 11.

Timeri tàm domi moleſtum eſt, quàm foris: Tam à ſervis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adjice nunc, quòd *qui timetur, timet.* Nemo potuit terribilis eſſe ſecuré. *Ad Lucil. Ep. CV.*

Ante omnia memento demere rebus tumultum, ac videre, quid in quaq; re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. *Ad Lucil. Ep. XXIV.*

Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque majuſculis pueris evenit. Illi, quos amant, quibus aſſueverunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaveſcunt: non hominibus tantùm, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam, ſub qua lates & ſtultos territas. Mors es, quam nuper ſervus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella. & eculeos magno apparatu explicas? Quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta,

quæ

quæ nos obſtupefaciunt: Jube contiſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis eſt, ſi ferre poſſum, brevis eſt, ſi ferre non poſſum. *Ibid.*

Ex iſtis, quæ terribilia, & ſpecioſa videntur, nihil eſt invictum. Ad Lucil. Ep. XCVIII.

Singula jam vicêre multi: Ignem Mucius, crucem Regulus, Venenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ ut ſpecioſa, & fœlicia trahunt vulgus, à multis, & ſæpe contempta ſunt. Fabricius divitias Imperator rejecit, Cenſor notavit; Tubero paupertatem & ſe dignam, & Capitolio judicavit, cum fictilibus in publica cœna uſus oſtendit debere his hominem eſſe contentum. Honores repulit Sextius, qui ita natus, ut Remp. deberet capeſſere, latum clavum Divo Julio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animosè: ſimus inter exempla. Quare de-

deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. *Ibid.*

DE OTIO. ET OTIOSO.

Nihil est tam certum, quam otii vitia negotio discuti. Ad Lucil. Ep. LVI.

QUoties nos malè habet inertia sui impatiens, toties ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus. Magni Imperatores cùm male parere militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lascivire districtis, nihilque tam certum est, quàm otii vitia negotio discuti.

Otiosus quis est?

Ille otiosus est, cui otii sui sensus est: hic verò semivivus, cui ad intelligendos sensus indice opus est. Audio quendam ex delicatis (si modò deliciæ vocandæ sint, vitam & consuetudinem humanam dediscere) cùm ex balneo inter manus elatus, & in sella positus esset, dixisse interrogando, jam sedeo? Hunc tu ignorantem, an sedeat, putas scire, an vivat, an videat, an otiosus sit? Non facile dixerim, utrùm magis miserear, si hoc ignoravit, an, si se ignorare finxit. *De brevitat.*

Otiosus, qui vulgo vocatur.

Otiosum hominem, seductum existimat vulgus & securum, & se contentum, sibiq; viventem: quorum nihil ulli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nullà re solicitus scit sibi vivere. Ille enim (quod est primum) scit vivere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infœlicitas relegavit, qui alios fœliciores videre non potuit, qui velut timidum, atque iners animal metu obticuit, ille sibi non vivit, sed, (quod est turpissimum) ventri,

ventri, ſomno, libidini. Non continuò ſibi vivit, qui nemini vivit. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, ut habeat authoritatem inertia quoq; pertinax. *Ad Lucil. Ep.* 55.

Soli Sapientes ſunt otioſi.

Soli omnium otioſi ſunt, qui Sapientiæ vacant: ſoli vivunt: nec ſuam tantùm ætatem benè tuentur: omne ævum ſuo adjiciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, nobis vitam præparaverunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris erutas, alieno labore deducimur; nullo nobis ſeculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum, per quod ſpatiemur, temporis eſt. Diſputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quieſcere, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in conſortium omnis ævi patiter incedere. *Ibid Cap.* 14.

DE LABORE ET OPERA, &c.

Labor optimus citat. De Provid. Cap. V.

VIde nunc fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in urbe, ſecuros eſſe præciſos, & profeſſos impudicitiam. Senatus per totum diem ſæpe conſulitur: cùm illo tempore viliſſimus quiſq; aut in campo otium ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. *Ibid.*

Nihil

Nihil est, quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Ad Lucil. Ep. L.

Robora in rectum, quamvis flexa, revocabis: curvatas trabes calor explicat, & aliter natæ in id finguntur, quod usus noster exigit. *Ibid.*

DE PATIENTIA.

Ad contemnendam malorum potentiam animus patientia pervenit. De Provid. Cap. V.

QUid in nobis patientia perficere possit, scies, si aspexeris, quantum nationibus nudis & inopiâ fortioribus labor præstet. Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit, Germanos dico, & quicquid circa Istrum vagarum gentium occursat: Perpetua illos hyems, triste cœlum premit, malignè solum steride sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super

ſuper indurata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? Nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt; niſi quas laſſitudo in diem poſuit; vilis & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cœli, intecta corpora: hoc, quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. *Ibid.*

DE
PARVO.

Parvo aſſueſcendum eſt.

NEceſſarium eſt parvo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis, à Deo optantem prohibent & occurrunt. Quicquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt bene moratus venter, & contumeliæ patiens. *Ad Lucil. Ep.* 123.

De Parſimonia.

Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſupervacuos; aut ars re familiari moderatè utendi.

Laus Parſimoniæ.

Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem, cadit nec procul a paupertate diſcedit. Placebit autem nobis menſura, ſi priùs parſimonia placuerit: ſine qua, nec ullæ opes ſufficiunt, nec ullæ non ſatis patent, præſertim, cùm in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in divitias ſe advocatâ frugalitate convertere. Aſſueſcamus à nobis removere pompam, & uſu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim. Diſcamus membris noſtris inniti: cultum victumque non ad nova exempla componere; ſed ut majorum ſuadent mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, etiamſi nos pudebit deſideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere, ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem,

velut

velut ſub vinculis habere, id agere, ut divitias à potiùs nobis, quàm à fortuna petamus. *De Tranquillit. anim. Cap.* 8. & 9.

DE

SIMILI.

Nullus ſemper idem ac ſimilis ſibi eſt.

NEmo non quotidie & conſilium mutat, & votum: modò uxorem vult habere, modò amicam: modò id agit, ne quis ſit officioſior ſervus: modò dilatat ſe uſque ad invidiam; modo ſubſidit & contrahitur infra humilitatem vere jacentium, nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atq; alius, & (quo turpius nihil indico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta unum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo unum agit: cæteri multiformes ſumus. Modò frugi tibi videbimur & graves, modò prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te

exige, ut qualem institueris præstare te, talem usque ad exitum serves. Effice, ut possis laudari: sin minùs, ut agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, meritò dici potest. Hic quis est? Tanta mutatio est. *Ad Lucil. Ep* 120.

DE
ORATIONE.

Oratio vultus animi est. Ad Lucil. Ep. 115.

'ORatio si circumtonsa est, & fucata, '& manufacta, ostendit illum quo'que non esse sincerum, & habere aliquid 'fracti. Non est ornamentum virile con'cinnitas. *Ibid.*

Talis hominibus oratio est, qualis vita. Ibid. Epist. 114.

'Quemadmodum uniuscujusque actio 'dicenti similis est, sic genus dicendi ali'quando imitatur publicos mores. Si disci'plina civitatis laboravit, & se in delicias dedit,

'dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, 'orationis laſcivia. Si modò non in uno, 'aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & 'recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, 'alius animo color. Si hic ſanus eſt, ſi 'compoſitus, gravis, temperans, ingeni-'um quoq; ſiccum ac ſobrium eſt: illo 'vitiato, hoc quoque afflatur. *Ibid.*

DE

FOELICITATE.

Res inquieta fœlicitas eſt.

'IPſa ſe exagitat, movet cerebrum non 'in uno genere. Alios in cultum irritat, 'alios in potentiam, alios inflat, alios 'mollit. *In excerptis.*

Periculoſa res eſt fœlicitas.

Ipſa fœlicitas, ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, citò deſeritur, & ut non deſeratur, affligitur. Paucis deponere fœlicitatem molliter licuit: cæteri

cum his, inter quæ eminuere, labuntur, & illos degravant ipsa, quæ extulerant. Ideò adhibeitur prudentia, quæ modum illis, ac parsimoniam imponat. Quoniam quidem licentia opes suas præcipitat atq; urget: nec unquam immodica durarunt; nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi urbium ostendet eventus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid virtute erat partum, intemperantiâ corruit. *Ad Lucil. Ep.* 74.

Omnium istorum, quos incedere altos vides, bracteata fœlicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipsa res tot Magistratus, tot judices detinet, quæ magistratus & judices facit pecunia, quæ ex quo in honore esse cœpit, verus rerum honos cecidit: mercatoresque & venales invicem facti, quærimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pii sumus, ad mercedem impii. Honesta, quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus scelera promittant. *Ad Lucil. Ep.* 115.

Fœli-

Fælicitas iracundiam nutrit. De Ir. l. 2. c. 21.

Non vides, ut majorem quamq; fortunam major iracundia comitetur? In divitibus Nobilibusq; & Magistratibus præcipuè apparet, cùm quicquid leve & inane in animo erat, secundâ se aurâ sustulit. Fœlicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas assentatorum turba circumstetit. Tibi enim respondeat: Non pro fastigio tuo te metiris ipse, te projicis, & alia, quibus vix sanæ, & ab initio bene fundatæ mentes restiterint. *Ibid.*

DE INFOELICI ET INFOELICITATE.

Nihil est infœlicius eo, cui nihil unquam evenit adversi. De Provid. Cap. 3.

NOn enim licuit se illi experiri. Ut ex voto illi fluxerint omnia, ut ante votum, malè tamen de eo deus judicavit. Indig-

nus

nus visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignavissimum quemq; refugit, quasi dicat: Quid ego istum mihi adversarium assumam? Statim arma submitet. Non opus est in illum totâ potentiâ meâ: levi comminatione pelletur. Non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam indicat Gladiator cum inferiore componi, & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemq; & rectissimum aggreditur, adversùs quem vim suam intendat. *Ibid.*

DE

DE
GAUDIO.

Gaudere non poteſt, niſi bonus & ſapiens.
Ad Lucil. Ep. 59.

AD gaudium cupis pervenire, ſed erras, qui inter divitias te illuc venturum eſſe ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? Iſta, quæ ſic petis, tanquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes inquam illi tendunt ad gaudium: ſed unde ſtabile magnumq; conſequantur, ignorant. Ille ex conviviis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa Clientium turbâ: ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia, & brevia decipiunt, ſicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem inſaniam longi temporis tædio penſat. Sicut plauſus & acclamationis ſecundæ favor, qui magnâ ſoli-

ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudii æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. Semper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: Quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi juſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? Stulti ac mali non gaudent? Non magis, quàm prædam nacti Leones. Cùm fatigaverunt ſe vino ac libidinibus, cùm illos nox inter vina defecit, cùm voluptates anguſto corpori ultra, quàm capiebat, ingeſtæ, ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum,

Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem,
Egerimus, noſti ———

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam agunt. *Ibid.*

DE
PATRIA.

Patria carere intolerabile non est. Ipsa loci commutatio nil acerbi affert. Ad Helv. Cap. VI.

ASpice agedum hanc frequentiam, cui vix urbis immensæ tecta sufficiunt. Maxima pars illius turbæ patriâ caret: ex mancipiis & coloniis suis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit ambitio, alios necessitas officii publici, alios imposita legatio, alios luxuria, opulentum & opporunum vitiis locum quærens: alios liberalium studiorum cupiditas, alios spectacula: quosdam traxit amicitia, quosdam industria, latam ostendendæ virtuti nacta materiam: quidam venalem formam attulerunt, quidam venalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrit in urbem, & virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Jube omnes istos

ad

ad nomen citari, & unde domo quiſque ſit, quære: Videbis majorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac civitate diſcede, quæ velut communis patria dici poteſt, & omnes urbes circumi. Nulla eſt, ubi magnam partem peregrinæ multitudinis non invenias. Nunc tranſi ab iis; quantum amœna poſitio & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca & aſperrimas inſulas Sciathum & Seriphum, Gyarum & Coſuram pete. Nullum invenies exilium, in quo non aliquis animi causâ moretur. Quid tam nudum inveniri poteſt, quid tam abruptum undique, quàm hoc ſaxum? Quid ad copias reſpicienti jejunius? Quid ad homines immanſuetius? Quid ad ipſum loci ſitum horridius? Quid ad cœli naturam intemperantius? Plures tamen hic peregrini, quàm cives conſiſtunt. Uſque eò ergo commutatio ipſa locorum gravis non eſt, ut hic quoque à patria quoſdam abduxerit. Invenio, qui dicant, ineſſe naturalem quandam animi irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt; nunquam ſe tenet; ſpargitur & cogitationes ſuas in omnia nota atq; ignota

dimittit,

dimittit, vaga & quietis impatiens, & novitate rerum lætissima. Quod non miraberis, si primam ejus originem adspexeris. Non est ex terreno & gravi concreta corpore: ex illo cœlesti spiritu descendit. Cœlestium autem natura semper in motu est: Fugit, & velocissimo cursu agitur. Adspice sydera mundum illustrantia: nullum eorum perstat, labitur assiduè, & locum ex loco mutat, quamvis cum universo vertatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo refertur: per omnes signorum partes discurrit perpetua ejus agitatio, & aliunde aliò commigratio est. Omnia volvuntur semper, in transitu sunt, & ut lex, & naturæ necessitas ordinavit, aliunde aliò deferuntur. Cùm per certa annorum spatia, orbes suos explicuerint, iterum ibunt, per quæ venerunt. I nunc, & animum humanum, ex iisdem, quibus divina constant, compositum seminibus, molestè ferre puta transitum & migrationem: cum Dei natura, assiduâ & citatissimâ commutatione, vel delectet se, vel conservet. A cœlestibus agedum, te ad humana converte. Videbis gentes populosq; mutâsse sedem. Quid sibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ urbes? Quid inter Indos Persasq; Macedonicus sermo? Scythia, & totus ille ferarum indo-

mitarumq; gentium tractus, civitates Achaiæ Ponticis impositas littoribus ostentat. Non perpetuæ hyemis sævitia, non hominum ingenia ad similitudinem cœli sui horrentia transferentibus domus suas obstiterunt. Atheniensis in Asia turba est. Miletus LXXV. urbium populum in diversa effudit: totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, major Græcia fuit. Tuscos Asia sibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: Hispaniam Pœni: Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli: Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit: per invia, per incognita versavit se humana levitas. Liberos, conjugesq; & graves senio parentes traxerunt. Alii longo errore jactati non judicio elegerunt locum, sed lassitudine proximum occupaverunt: alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt: quasdam gentes, cùm ignota peterent, mare hausit: quædam ibi consederunt, ubi illas rerum inopia deposuit. Nec omnibus eadem causa relinquendi quærendiq; patriam fuit. Alios excidia urbium suarum, hostilibus armis elapsos in aliena, spoliatos suis, expulerunt: alios domestica seditio summovit: alios nimia superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires, emisit: alios pestilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis soli

eje-

ejecerunt: quosdam fertilis oræ, & in majus laudatæ fama corrupit; alios alia causa, excivit domibus suis. Illud itaque manifestum est, nihil eodem loco mansisse, quo genitum est. Assiduus generis humani discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciunt: nova gentium nomina, extinctis prioribus, aut in accessionem validioris conversis, oriuntur. Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud, quam exilia sunt? Quid tam longo circuitu te traho? Quid interest enumerare Antenorem Patavii conditorem, & Evandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem, aliosque, quos Trojanum bellum victos simul victoresque per alienas terras dissipavit? Romanum imperium nempe Auctorem exulem respicit: quem profugum captâ patriâ, exiguas reliquias trahentem, necessitas & victoris metus, longinqua quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus, quot colonias in omnes provincias misit? Ubicunq; vicit Romanus, habitat: Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris suis trans maria sequebatur colonus senex. Res quidem non desiderat plurium enumerationem, unum

tamen adjiciam, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa Insula *Corsica* sæpe jam cultores mutavit. Ut antiquiora, quæ vetustas obduxit, transeam, Phocide relictâ, Graji, qui nunc Massiliam colunt, priùs in hac Insula consederunt. Ex qua quid eos fugaverit, incertum est: utrum cœli gravitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura importuosi maris Nam in causa non fuisse feritatem accolarum, eò apparet, quod maximè tunc trucibus & inconditis Galliæ populis se interposuerunt. Transierunt deinde Ligures in eam, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritûs apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idemq; genus calceamenti; quod Cantabris est, & verba quædam. Nam totus sermo conversatione Græcorum Ligurumque à patrio descivit. Deductæ deinde sunt duæ civium Romanorum coloniæ: altera à Mario, altera à Sylla. Toties hujus aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix deniq; invenies ullam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. Permixta omnia & insititia sunt; alius alii successit. Hic concupivit, quod alii fastidio fuit: Ille, unde expulerat, ejectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam. *Ad Helv. Cap.* 6, 7, 8.

D E

DE BENEFICIIS HOMINUM.

Quid est Beneficium?

BEneficium est benevola actio tribuens gaudium, capiensque tribuendo, in id, quod facit, prona & sponte suâ parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, sed quà mente. *De Benefic. Lib.* 1. *Cap.* 6.

Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit; sed in ipso dantis aut facientis animo.

Magnum esse inter ista discrimen, vel ex hoc intelligas, licet, quod beneficium utiq; bonum est: id autem, quod fit aut datur, nec bonum, nec malum est. Animus est, qui parva extollit, sordida illustrat, magna & in pretio habita dehonestat: ipsa, quæ appetuntur, neutram naturam habent,

nec boni, nec mali, id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur aut traditur. Sic nec in victimis licet optimæ ſint, auroque præfulgeant, Dei eſt honos; ſed piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ac fritillâ religioſi ſunt, mali rurſus non effugiunt impietatem, quamvis aras ſanguine multo cruentaverint. Si beneficia non ipsâ benefaciendi voluntate conſiſterent, eò majora eſſent, quò majora ſunt, quæ accepimus. Id autem falſum eſt. Nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parva magnificè: qui Regum æquavit opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantùm juvandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putavit beneficium, cùm daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit, tanquam non dediſſet: qui occaſionem, quâ prodeſſet, & occupavit, & quæſivit. Contra ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt: multoq; gratiùs venit, quod facili, quàm quod plenâ manu datur. Exiguum eſt, quod in me contulit, ſed amplius non potuit.

tuit. At hic, quod dedit, magnum eft, fed dubitavit, fed diftulit, fed cùm daret, gemuit, fed fuperbè dedit, fed circumtulit, & placere non ei, cui præftabat, voluit, ambitioni dedit non mihi. Socrati cùm multa multi pro fuis quifque facultatibus offerrent: Æfchines pauper auditor, *Nihil*, inquit, *dignum te, quod dare poffim, invenio: & hoc uno modo pauperem me effe fentio. Itaq; dono tibi, quod unum habeo, Me ipfum. Hoc munus rogo, qualecunq; eft, boni confulas, cogitefque alios, cum multum tibi darent, plus fibi reliquiffe.* Cui Socrates, *Quidni tu, inquit, mihi magnum munus dederis; nifi forte parvo te æftimas? Habebo itaq; curæ, ut te meliorem tibi reddam, quam accepi.* Vicit Æfchines hoc munere Alcibiadis parem divitiis animum, & omnem juvenum opulentorum munificentiam. Vides, quomodò animus inveniat liberalitatis materiam etiam inter anguftias. *Ibid. Cap.* 6, 7, 8, 9.

Qnemadmodum dandum fit beneficium?

Sic demus beneficium, quomodo vellemus accipere. Ante omnia libenter, citò, fine ulla dubitatione. Ingratum eft beneficium, quod diu inter manus datis hæfit, quod

quod quis ægrè dimittere visus est, & sic tanquam sibi præriperet. Etiamsi quid moræ intervenit, evitemus omni modo, ne deliberâsse videamur. Proximus est à negante, qui dubitavit, nullamq; meretur gratiam. Nam cùm in beneficio jucundissima sit tribuentis voluntas, qui nolentem se tribuisse ipsâ cunctatione testatus est, non dedit, sed adversùs ducentem malè retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facilè occurrentia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. Primum est antecedere desiderium cujusq; proximum sequi. Illud melius, occupare, antequam rogemur: quia cùm homini probo ad rogandum os concurrat; & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cùm rogâsset, accepit. Quoniam quidem, ut majoribus nostris, gravissimis viris visum est, nulla res cariùs constat, quàm quæ precibus empta est. Vota homines parciùs facerent, si palàm facienda essent. Adeò etiam Deum, cui honestissimè supplicamus, tacitè malumus, & intra nosmet ipsos precari. Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, Rogo. Hujus facienda est gra-

tia

tia amico, & cuicunq; quem amicum fis promerendo facturus. Properet licet: serò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideò divinanda cujusq; voluntas, & cùm intellecta est, necessitate gravissimà rogandi liberanda est. Illud beneficium jucundum, victurumq; in animo scias, quod obviam venit. Si non contingit prævenire, plura rogantis verba intercidamus, nè rogari videamur: sed certiores facti statim promittamus, facturosq; nos etiam, antequam interpellaremur, ipsâ festinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestivè data remedii locum obtinuit; ita quamvis leve & vulgare beneficium sit, si præstò fuerit, si proximam quamq; horam non perdidit, multum sibi adjicit, gratiamque pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaq; lætus facit, & induit sibi animi sui vultum. Ingentia quorundam beneficia silentium aut loquendi tarditas, imitata gravitatem & tristitiam, corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quanto melius adjicere bona verba bonis rebus, & prædicatione humanà benignaq; commendare, quæ præstes? Ut ille se castiget, quòd tardior in

ro

rogando fuit. Adjicias licet familiarem querelam: *Irascor tibi, quòd cùm aliquid desideraßes, non olim scire me voluisti, quòd tam diligenter rogasti, quòd quenquam adhibuisti. Ego verò gratulor mihi, quòd experiri animum libuit: postea quicquid desiderabis, tuo jure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur.* Sic efficies, ut animum tuum pluris æstimet, quàm illud, quicquid est, ad quod petendum venerat. Tunc est summa virtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille, qui discessit, dicet sibi, *Magnum hodie lucrum feci. Malo, quòd illum talem inveni, quàm si multiplicatum hoc ad me aliâ viâ pervenisset. Huic ejus animo nunquam parem referam gratiam,* At pleriq; sunt, qui beneficia asperitate verborum, & supercilio in odium adducunt, eo sermone usi, eâ superbiâ, ut impetrâsse pœniteat. Aliæ deinde post rem promissam sequuntur moræ. Nihil autem est acerbius, quam ubi quoque, cùm impetrâsti, rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia, quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille ut sumat. Sic unum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc

ita-

itaque curæ habebis, si gratè æstimari, quæ præstabis, voles, ut beneficia tua illibata, ut integra ad eos, quibus promissa sunt, perveniant sine ulla, ut aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat; nemo in eo, quod daturus es, gratiam suam facere potest, ut non tuam minuat. Nihil æquè amarum, quàm diu pendere. Æquiori quidem animo ferunt præcidi spem suam, quàm trahi. Plerisq; hoc vitium est, ambitione pravâ differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum: minusque se judicant posse; nisi diu multumq; singulis, quid possint, ostentent. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Injuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt: Quare verissimum existima, quod ille Comicus dixit: Quid? tu non intelligis, *Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adjicis?* Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit. *Fac, si quid facis:* & *nihil est tanti: Malo mihi jam neges:* ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Potest ob id ingratus esse. Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam: & misericordiæ genus est, citò occidere (quia tormentum

mentum ultimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicii pars eſt) ita major eſt muneris gratia, quò minùs diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita expectatio: & cùm plurima beneficia remedium alicujus rei afferant, qui aut diutiùs torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardiùs beneficio ſuo manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis citò facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. Tardè velle nolentis eſt. *Ibid. Lib.* 2. *Cap.* 1, 2, 3, 4, 5.

Corripere eum, cui cùm maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Ibid.

Beneficia non ſunt exaſperanda, nec quicquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito. Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro aſperè datum, *Panem lapidoſum* vocabat; quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. *Ibid. Cap.* 7.

Be-

Beneficia quædam palàm, quædam secretò tribuenda sunt. Ib. Cap. 9.

Omnes Sapientiæ Auctores præcipiunt, quædam beneficia palàm danda, quædam secretó. Palam, quæ consequi gloriosum est: ut militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitià pulchrius fit. Rursus, quæ non producunt, nec honestiorem faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ, tacitè danda sunt, ut nota sint solis, quibus prosunt. Interdum & ipse qui juvatur, fallendus est; ut habeat, nec à quo acceperit, sciat. Arcesilaus, ut aiunt, amico pauperi & paupertatem suam, dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, cùm clàm succurrendum judicâsset, pulvino ejus ignorantis sacculum subjecit, ut homo inutiliter verecundus quod desiderabat, inveniret potius, quàm acciperet. *Ibid. Cap.* 9, 10.

Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio. Ibid. Cap. 10.

Libet exclamare, quod ille triumvirali proscriptione servatus à quodam Cæsaris

amico exclamavit, cùm ſuperbiam ejus ferre non poſſet: *Redde me Cæſari*, Quouſque dices: *Ego te ſervavi, egò te eripui morti?* Illud, ſi meo arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſervâſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? Quouſque oblíviſci fortunæ meæ non ſinis? Semel in triumpho ductus eſſem. *Ibid.*

Beneficium à ſe datum, non narrandum ſed tacendum.

Qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod ille ubique jactanti beneficium ſuum: *Num negabis*, inquit, *te recepiſſe?* Et cùm reſpondiſſet, *Quando? Sæpe quidem*, inquit, & multis locis: *id eſt, quoties & ubicunque narrâſti.* Quid opus eſt te loqui? Quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud honeſtiùs facere poſſit: quo narrante & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratum me judicas, ſi iſtud te tacente nemo ſciturus eſt? Quod adeò non eſt committendum, ut etiamſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: *Digniſſimus quidem ille eſt majoribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm poſſe.* Et hæc, ipſa non

non vernititer nec eâ figurâ, quâ quidam rejiciunt, quæ magis ad ſe volunt attrahere: deinde adjicienda omnis humanitas. Perdet agricola, quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multâ curâ ſata perducuntur ad ſegetem. Nihil in fructum pervenit, quod non à primo uſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt conditio. Numquid ulla majora eſſe poſſunt, quàm quæ in liberos Patres conferunt? Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantia deſerantur; niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem cæterorum beneficiorum conditio eſt: niſi illa adjuveris, perdes: parùm eſt dediſſe, fovenda ſunt. Si gratos vis habere, quos obligas, non tantùm des oportet, beneficia, ſed ames. Præcipuè ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tædium facit, exprobatio odium. *Ibid. Cap. XI.*

Beneficicium non eſt ſuperbè dandum.

Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogantiâ vultûs? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis jactatio: res loquentur nobis tacentibus. Non tantùm ingratum, ſed inviſum eſt

 bene-

beneficium, ſuperbè datum. Cæſar dedit vitam Pompejo Penno, ſi dat, qui non aufert: Deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! Ut à te nihil accipere juvat? Ut omne beneficium in injuriam convertis? Ut te omnia nimia delectant! ut te omnia dedecent? Quoque altiùs te ſublevâſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque te non agnoſcere iſta bona, quibus tantùm inflaris. Quicquid das, corrumpis. Libet itaque te interrogare, quid tantopere te ſupinet? quid vultum habitumque oris pervertat, ut malis habere perſonam, quàm faciem? Jucunda ſunt, quæ humanâ fronte, certè leni, placidaque tribuuntur: quæ cùm daret mihi ſuperior, non exultavit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. Obſervavit idoneum tempus, ut in occaſione potius, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Uno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſuâ inſolentiâ perdant, ſi oſtenderimus, non ideò videri majora, quò tumultuoſiùs data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe majores videri. Vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat. *Ibid. Cap. XI, XII, XIII.*

Beneficia impetrantibus nocitura, neganda sunt.

Sunt quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, sed negare beneficium est. Ibid. Cap. XIV.

Æstimabimus itaque utilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec dispicere, quàm perniciosa sint, licet: quia judicium interpellat affectus. Sed cùm subsedit cupiditas, cùm impetus ille flagrantis animi, qui consilium fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorum munerum auctores. Ut frigidam ægris negamus, & lugentibus ac sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se usurus ardor petit: sic ea, quæ nocitura sunt, impensè ac submissè, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus perseverabimus non dare. Tum initia beneficiorum suorum spectare; tum etiam exitus decet: & ea dare, quæ non tantùm accipere; sed etiam accepisse delectet. *Multi sunt, qui dicant: Scio hoc illi non profuturum: sed quid faciam? rogat, resistere precibus ejus non possum. Viderit, de se, non de me queretur.* Falsum est: imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bo-

nam redierit, cùm acceſſio illa, quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quidni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adjutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæva bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, etiam invitos nolenteſque ſervare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod uſu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilii inveniar. Si potero, revocabo: ſin minùs, non adjuvabo ſcelus. Sive illum ira, quò non debebat, impellit, ſive ambitionis calor abducit à tutis: non committam, ut poſſit quandoque dicere, *ille amando me occidit.* Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & hoſtium vota. Quicquid illi accidere optant; in id, horum intempeſtiva indulgentia impellit atque inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod evènit frequentiſſimè) ut nihil interſit inter odium & beneficium? Nunquam in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. *Ibid. Cap.* 14.

In

In beneficio dando turpissima est cavillatio.

Ab Antigono Cynicus petiit talentum. Respondit plus esse, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. Respondit minus esse, quàm quod Regem deceret dare. Turpissima est ejusmodi cavillatio. Invenit, quomodo neutrum daret. In denario Regem, in talento Cynicum respexit: cùm posset & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam Rex. Ut sit aliquid majus, quàm quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est, quod non honestè Regis humanitas tribuat. *Ibid. Cap.* XVII.

An ei debeatur aliquid, qui nobis invitus profuit, & ei, qui dum profuit, nescit.

Si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestiùs est, quàm ut ulla in hoc verba impendenda sint. Et hæc quæstio facilè expeditur, & si qua similis huic moveri potest, si toties illò cogitationem nostram converterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primùm aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itáque nec fluminibus gratias agimus, quamvis

quamvis aut magna navigia patiantur, & ad ſubvehendas copias largo ac perenni alveo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus arris interfluant: Nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe judicat, non magis, quàm odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardéque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus adſpiret: nec utilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantùm prodeſſe, ſed velle. Ideò nec mutis animalibus quidquam debetur: & quàm multos è periculo velocitas equi rapuit? Nec arboribus: & quàm multos æſtu laborantes ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, utrùm mihi, qui neſcit, profuerit, an qui ſcire non potuit? Cùm utrique velle defuerit. Quid autem intereſt, utrum me jubeas navi; aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei, qui æque quàm iſta propoſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu? Beneficium aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodò multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe frigore magno cauſa ſanitatis fuit: quomodo quorundam flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum in aliam curam avertendo ſuſpectas horas fefellit:

fe-

fefellit: nec ideò quidquam horum, etiamsi saluti fuit, salutare est: sic quidam nobis prosunt, dum nolunt, imò quia nolunt: non tamen ideò illis beneficium debemus. Quidsi perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quidquam, cujus manus, cùm me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe testis, dum aperte pejerat, etiam veris testibus abrogavit fidem, & reum velut factione circumventum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa, quæ premebat, potentia eripuit: & judices, quem damnaturi erant causâ, damnare gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamvis profuerint: quia telum, quò missum sit, non quò pervenerit, quæritur: & beneficium ab injuria distinguit, non eventus, sed animus. Adversarius meus, dum contraria dicit, & judicem superbiâ offendit, & unum testem temerè dimittit, causam meam erexit. Non quæro, an pro me erraverit, quia contra me voluit. Nempe ut gratus sim, velle debeo idem facere, quod ille. Ut beneficium daret, velle debuit. Nam quid est iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut respersus, aut quò nollet, impulsus est? At quid est aliud, quod

quod illum querelæ eximat, cùm in te sit injuria, quam nescisse, quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille injuriam fecerit. Et amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ morbus eripuit? Quosdam, ne ad ruinam domûs suæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus pervenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra sensum officii casus est: nec inimico, cujus nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod a bona voluntate proficcitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit mihi aliquis, dum nescit: nihil illi debeo. Profuit cùm vellet nocere: imitabor ipsum. Ad primum illum revertamur. Ut gratiam referam, aliquid facere me vis: ipse, ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Ut ad alterum transeamus, vis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab injuria ad beneficium delapsus est? Ut beneficium tibi debeam, parùm est voluisse te dare: ut non debeam, satis est noluisse. Beneficium enim voluntas nuda non efficit; sed quod beneficium non esset, si optimæ ac plenissimæ voluntati fortuna deesset, id

id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe. Cleanthes exemplo ejuſmodi utitur. Ad quærendum, inquit, & accerſendum ex Academia Platonem duos pueros miſi. Alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca, in quibus illum inveniri poſſe ſperabat, percurrit, & domum non minùs laſſus, quàm irritus rediit: alter apud proximum circulatorem reſedit, & dum vagus atq; erro vernaculis congregatur, & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, invenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quantum in ſe erat, quod juſſus eſt, fecit: hunc fœliciter inertem caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cujus vide, quæ conditio ſit, ut me debito obſtringat. Parùm eſt illi velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe, nec donâſſe. Animum quidem ejus habeo, ſed beneficium non habeo: quod conſumat res & animus. Quemadmodum ei, qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo; ita ei, qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus.

Et

Et volam illi aliquid præstare: nam & ille voluit mihi. Cæterùm si benigniore fortunâ usus fuero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me fiet munerandi (muneris).

Si quis suâ causâ profuit nobis, eine debetur aliquid?

Multum interest, utrum aliquis beneficium nobis det suâ causâ an nostrâ: an suâ & nostrâ. Ille, qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hybernum & æstivum pabulum prospicit; eo loco, quo, qui captivos suos, ut commodius veneant, pascit, & opimos boves saginat ac defricat; quò Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio distat negociatio. Rursus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cùm mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat: imò etiam opto, ut beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id, qui dabat, duos intuens dederit, & inter me seque diviserit.

Licet

Licet id ipſe ex majore parte poſſideat, ſi modò me in conſortiuni admiſit, ſi duos cogitavit : ingratus ſum non ſolùm injuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ maliguitatis eſt non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat ſuâ causâ reſpondebo. Quare potius te mihi profuiſſe dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me Magiſtratum, quàm ſi decem captos cives ex magno captivorum numero redemero: nihil debebis mihi, cùm te ſervitute ac vinculis liberavero? Atqui meâ id causâ faciam. Adversùs hoc reſpondeo. Aliquid iſtîc tuâ causâ facis, aliquid meâ. Tuâ, quòd redimis: meâ, quòd eligis. Tibi enim ad utilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quòd redimis me, ſed quòd eligis. Poteras enim & alterius redemptione idem conſequi quòd meâ. Utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum meâ causâ facis. Itaque ſi Prætorem te factura eſſet decem captivorum redemptio, decem autem ſoli captivi eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua utilitate ſeductum. Non

ſum iniquus beneficii interpres: nec deſidero illud mihi tantùm dari, ſed & tibi. Quid ergo, ſi in ſortem nomina veſtra conjici juſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? Imo deberem, ſed exiguum. Quid hoc dicam? Aliquid meâ causâ facis, quòd me ad fortunam redemptionis admittis. Quòd nomen meum exiit, ſorti debeo: quòd exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cujus majorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. *Ibid. Lib. vi. Cap. vii, viii, ix, x, xi, xii, xiii, xiv.*

Beneficia hilari animo accipienda ſunt.

Cùm beneficium judicaverimus accipiendum, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, ut fructum præſentem capiat. Juſta enim cauſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: juſtior feciſſe. Gratè ad nos perveniſſe judicemus effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed ubique teſtemur. Qui gratè beneficium accepit, primam ejus penſionem ſolvit. *Ibid. Lib.* 11. *Cap. xxii.*

Beneficium Servus Domino ſuo dare poteſt.

Quanquam quæritur à quibuſdam, an bene-

beneficium dare servus domino possit? Sunt enim, qui ita distinguant, Quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse filii, uxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem jubet. Ministerium esse servi, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum, quæ præstat, imputet superiori. Propterea servos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus est juris humani. Refert enim, cujus animi sit, qui præstat, non cujus statûs. Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, servos, Reges, & exules. Non eligit domum, nec censum; nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti adversùs repentina, quid animus magnum promitteret, si certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium servus domino; nec Regi quisquam suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quis teneatur imperio si summo tenetur? Nam si servo, quò minùs in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor: idem istud obstabit, & ei, qui

 regem

regem habet, & ei, qui ducem: quoniam quanquam ſub diſpari titulo paria in illos licent. At qui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſervus juſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. Adeóq; dominis ſervi beneficia poſſunt dare, ut ipſos ſæpe beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium, an ſervus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit? Quia not poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſervo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cùm illi liceret, & non dare: ſervus autem non habet negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe jactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſtâ lege vincam, & eò perducam ſervum, ut in multa liber ſit. Interim, dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſervum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem, & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fun-

den-

dentem, & ut ille effugiendi tempus habeat, moram suâ morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dedisse, quia servus est? Vide, ne eò magis sit, quò rarius est exemplum virtutis in servis: eóque gratius, quòd ferè invisa imperia sint, & omnis necessitas gravis, commune servitutis odium, in aliquo caritas domini vicit. Ita non ideò beneficium non est, quia à servo profectum est: sed ideò majus, quia deterrere ab illo nec servitus quidem potuit. Errat, si quis existimat servitutem in totum hominem descendere: pars melior ejus excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis: mens quidem sui juris. Quæ adeò libera & vaga est, ut ne ab hoc quidem carcere, cui inclusa est, teneri queat, quo minùs impetu suo utatur, & ingentia agat, & in infinitum comes cœlestibus exeat. Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit; interior illa pars mancipio dari non potest. Ab hac quicquid venit, liberum est. Non enim aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur: contra Remp. imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt. Quædam sunt, quæ leges nec jubent, nec vetant facere: in his servus materiam beneficii habet. Quam-

diu præstatur, quod à servis exigi solet, ministerium est: ubi plus quàm quod servo necesse est, beneficium. Ubi in affectum animi transit, desinit vocari ministerium. Est aliquid, quod dominus præstare servo debeat, ut cibaria, vestiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulsit, liberaliùs educavit, artes, quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium est. Idem è contrario, fit in persona servi. Quicquid est, quod servilis officii formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex voluntate præstatur, beneficium est: si modò tantum est, ut hoc vocari potuerit, quolibet alio præstante. Servus (ut placet Chrysippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodum ille beneficium dat, ubi plus præstat, quàm, quod operis locavit: sic servus ubi benevolentià erga dominum fortunæ suæ modum transiit, & altius aliquid ausus, quod etiam fœliciùs nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domum inventum. An æquum tibi videtur, quibus, si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus debito solitóque fecerint? Vis scire, quando non fit beneficium? ubi dici potest. Quid si nollet? ubi verò id præstat, quod nolle licuit, voluisse laudandum est. Inter se con-

contraria sunt beneficium & injuria. Potest dare beneficium domino, si à domino injuriam potest accipere : atqui de injuriis dominorum in servos, qui audiat, positus est, qui & sævitiam & libidinem, & in præbendis ad victum necessariis avaritiam compescat. Quid ergo? Beneficium dominus à servo accipit? Imò, homo ab homine: Denique quod in illius potestate fuit, fecit : beneficium domino dedit : ne à servo acceperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa jam beneficiorum exempla referam. Dedit aliquis domino suo vitam, servavit periturum : & si hoc parùm est, pereundo servavit : alius domini mortem decepit. Claudius Quadrigarius in duodevicesimo annalium tradidit, cùm obsideretur Adrumetum, & jam ad summam desperationem ventum esset, duos servos ad hostem transfugisse, & operæ pretium fecisse. Deinde urbe captâ, passim discurrente victore, illos per nota itinera, ad domum, in qua servierant, præcucurisse, & dominam suam ante se egisse : & quærentibus, quænam esset, dominam & quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros summâ curâ celâsse,

lâsse, donec hostilis ira consideret. Deinde ut satiatus miles ad Romanos mores citò rediit: Illos quoq; ad suos rediise, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrumque e vestigio illa: nec indignata est ab his se vitam accepisse, in quos vitæ necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim servata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuisset: sic servata nobilis fabula, & exemplum duarum urbium fuit. In tanta confusione captæ civitatis, cùm sibi quisque consuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut ostenderet, quo animo facta esset prior illa transitio, à victoribus ad captivam transfugerunt, personam parricidarum ferentes: quod in illo beneficio maximum fuit, tanti judicaverunt, ne domina occideretur, videri dominam occidisse: Non est mihi crede, non est, dico, servilis animi egregium factum famâ sceleris emisse. Corfinium Cæsar obsidebat: tenebatur inclusus Domitius. Imperavit medico, eidemq; servo suo, ut sibi venenum daret. Cùm tergiversantem viderit: *Quid cunctaris*, inquit, *tanquam tuâ in potestate totum istud sit? mortem rogo armatus.* Tum ille promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cùm sopitus esset,

esset, accessit ad filium ejus: *Jube me*, inquit, *asservari, dum ex eventu intelligis, an venenum patri tuo dederim.* Vixit Domitius; & servatus à Cæsare est; prior tamen illum servus servaverat. Bello civili proscriptum dominum servus abscondit: & cùm anulos ejus sibi aptâsset, ac vestem induisset, speculatoribus occurrit: nihil se deprecari, quò minùs imperata peragerent, dixit: & deinde cervicem porrexit. Quanti viri est, pro domino eo tempore mori velle, quo erat rara fides dominum mori nolle? In publica crudelitate mitem inveniri, in publica perfidia fidelem? Cùm præmia proditionis ingentia ostendantur, præmium fidei, mortem concupiscere? Sub divo Augusto nondum hominibus, verba sua periculosa erant, jam molesta. Rufus vir ordinis senatorii, inter cœnam optaverat, ne Cæsar salvus rediret ex ea perigrinatione, quam parabat, & adjecerat. *Idem omnes & tauros & vitulos optare.* Fuerint qui illa diligenter audirent. Ut primùm diluxit, servus, qui cœnanti ad pedes steterat, narrat, quæ inter cœnam ebrius dixisset: hortatur, ut Cæsarem occupet, atque ipse se deferat. Usus consilio, descendenti Cæsari occurrit, & cùm malam mentem habuisse se pridie jurâsset,

id

id ut in se, & filios suos recideret, optavit: & Cæsarem, ut ignosceret sibi, rediretq; in gratiam secum, rogavit. Cùm dixisset se Cæsar facere. *Nemo*, inquit, *credet te mecum in gratiam rediisse; nisi aliquid mihi donaveris:* petitq; non fastiendam à propitio summam: & impetravit. Cæsar ait, *Meâ causâ dabo operam, ne unquam tibi irascar.* Honestè Cæsar, quod ignovit, quod liberalitatem clementiæ adjecit. Quicunq; hoc audiverit exemplum, necesse est Cæsarem laudet, sed cùm servum ante laudaverit. Num expectas, ut tibi narrem manumissum qui hoc fecerat? nec tamen gratis. Pecuniam pro libertate ejus Cæsar numeraverat. Post tot exempla num est dubium, quin beneficium aliquando à servo dominus accipiat? *Idem Ibid. Lib.* 3. *Cap.* 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27.

Nonnunquam Liberi majora beneficia parentibus suis dare possunt, quàm acceperunt.

Illud conceditur, multos filios majores potentiòresque extitisse, quàm parentes suos: æquè & illud, meliores fuisse. Quodsi constat, potest fieri, ut meliora tribuerint: cùm & fortuna illis major esset, & melior voluntas. Quicquid, inquit, est, quod

quod dat Patri Filius, utique minùs eſt; quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio ejus vincitur, cujus beneficium eſt ipſum, quod vincitur. Primùm, quædam initium ab aliis trahunt, & tamen initiis ſuis majora ſunt. Nec ideò aliquid non eſt majus eo, à quo accepit: quia non potuiſſet in tantum procedere; niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſa ſunt: & tamen minimæ partes ſunt eorum, quæ gignunt. Adſpies Rhenum, adſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic, unde effluunt, æſtimes? Quicquid eſt, quo timentur, quo nominantur, in proceſſu paraverunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent; nec tanti montes reſtientur. Adſpice trabes, ſibi proceritatem æſtimes, altiſſimas, ſive craſſitudinem ſpatiumq; ramorum, latiſſimè fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibrâ complectitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa urbis mœnia, tamen quæ in firmamentum totius operis jacta ſunt, latent. Idem in cæteris evenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem quicquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet

cessisset; sed non ideò quicquid consecutus sum, minus est eo, sine quo con secutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum, quæ consilio ac manu gero, facere potuissem. Nec in hanc emergere nominis claritatem, quam civili ac militari industriâ merui. Nunquid tamen ideò maximis operibus præferes nutricis officium? At quid interest, cùm æquè sine patris beneficio, quàm sine nutricis non potuerim ad ulteriora procedere? Quodsi initio meo, quicquid jam possum, debeo: cogito non esse initium mei patrem, ne avum quidem. Semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis maximæ origo descendat. Atqui nemo dicit, me plus debere ignotis, & ultra memoriam positis majoribus, quàm patri: plus autem debeo, si hoc ipsum, quod genuit me pater meus, majoribus suis debet. Quicquid præstiti patri, etiamsi magnum est, infra æstimationem paterni muneris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo, etiamsi quis patrem meum ægrum ac moriturum sanaverit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio ejus minus sit. Non enim genuisset me pater, nisi sanatus esset. Sed vide, ne illud verius sit æstimari, an id, quod potuit & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis.

luntatis. Illud, quòd natus ſum, per ſe intuere, quale ſit: animadvertes exiguum & incertum, & boni maliq; communem materiam. Sine dubio primum ad omnia gradum, ſed non ideò majorem omnibus, quia primum. Servari patrem, & ad ſummam provexi dignitatem, & principem urbis ſuæ feci: nec tantùm rebus à me geſtis nobilitavi, ſed ipſi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minùs, quàm glorioſam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cùm ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, hoc ipſum, quòd iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. Sed ſi ad benè vivendum, minima portio eſt vivere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi, & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, etiamſi non ſine tuis, oritur. Putas me vitam pro vitâ reddidiſſe. Sic quoq; munus tuum vici, cùm ego dederim ſentienti ſentiens me dare: cùm vitam tibi non voluptatis meæ causâ, aut certè per voluptatem dederim: cùm tantò majus ſit retinere ſpiritum, quàm accipere, quantò levius mori, ante mortis metum. Ego vitam dedi ſtatim illâ uſuro: tu neſcituro, an viverem.

Ego vitam dedi tibi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire, quàm non sit magnum beneficium, vitam sic dare? Si exposuisses, nempe injuria erat genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium patris matrisque concubitum: nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non est bonum vivere, sed benè vivere. At benè vivo: sed potui & malé. Ità hoc tantùm est tuum, quòd vivo. Si vitam imputas mihi per se, nudam egentem consilii, & id, ut magnum bonum jactas: cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter vitæ dirigerem, in ipso beneficio tuo, majus quàm quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualem genuisse gauderes. Aluit me pater. Si idem præsto, plus reddo: quia non tantùm ali se; sed à filio ali gaudet, & majorem ex animo meo, quàm ex ipsa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantùm meum pervenerunt. Quid si quis tantùm processit, ut aut eloquentiâ per gentes enotesceret, aut justitiâ, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem cir-

circumfunderet famam, tenebrafque natalium fuorum clarâ luce difcuteret: non inæftimabile in parentes fuos beneficium contulit? An quifquam Ariftonem & Gryllum, nifi propter Xenophontem ac Platonem filios, nôffet? Sophronifcum Socrates expirare non patitur. Cæteros enumerare longum eft, qui vivunt ob nullam caufam aliam, quam quòd illos liberorum eximia virtus tradidit pofteris. Utrùm majus beneficium dedit M. Agrippæ pater, poft Agrippam quidem notus: an patri dedit Agrippa, navali coronâ infignis, unicum adeptus inter dona militaria decus? Qui tot in urbe maxima opera excitavit, quæ & priorem magnificentiam vincerent, & nullâ poftea vincerentur? Utrùm Octavius majus ullum beneficium dedit filio, an patri Divus Auguftus, quamvis illum umbrà adoptivi patris abfcondit? Quantam cepiffet voluptatem, fi illum, poft debellata arma civilia, vidiffet fecuræ paci præfidentem, non agnofcens bonum fuum, nec fatis credens, quoties refpexiffet ad fe, potuiffe illum virum in domo fua nafci? Quid nunc cæteros perfequar, quos jam confumpfiffet oblivio, nifi illos filiorum gloria è tenebris eruiffet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri majora beneficia rediddérit,

quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis majora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatis faciunt, nec beneficia parentum ſuorum ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum nulla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exnperare non poſſunt, plura in unum congeſta ſuperabunt. Servavit in prœlio patrem Scipio, & prætextatus in hoſtes equum concitavit: parùm eſt, quod ut perveniret ad patrem, tot pericu'a maximos duces cùm maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quòd ad primam pugnam exiturus tyro per veteranorum corpora cucurrit: quòd annos tranſilivit. Adjice, ut idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, ut pauperi raptas belli jure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, divitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parùm eſt, adjice, ut provincias & extraordinaria imperia continuet; adjice ut dirutis maximis urbibus, Romani imperii ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, majorem nobilitatem nobili viro adjiciat.

ciat. Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi urbi neſcio, utrùm majus præſidiùm afferens, an decus. Deinde ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi, in quantum velis, extendere beneficia filii, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile, nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortem habet, in quo ſpectavit legem patriam, præmia patrum, domus ac familæ perpetuitatem, omnia potiùs, quàm eum, cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an majus aliquid dederit, quàm acceperat: cùm vitam beatam patri tradiderit, acceperit tantùm vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et Præceptoris mei, quòd inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen, qui tradiderunt illa, tranſcendimus: utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamvis ſine illis nemo quicquam aſſequi poſſet, non tamen, quantumcunq; quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. Multum, inter prima, ac maxima intereſt. Nec ideò prima ma-

ximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt. Jam tempus eſt, quædam ex noſtrà (ut ita dicam) monetâ proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vitâ melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, majus accepit beneficium, quàm dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, majus beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficium accepit, majus accipit, quò magis eo indiget: magis autem indiget & vitâ, qui vivit, quàm qui natus non eſt, ut qui, ne indigere quidem omninò poſſit: majus ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. Non potuiſſent enim referre gratiam; niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in majus gratia referri poteſt. Solet enim & medicus vitam dare: nec Nautæ, ſi naufragium ſuſtulit. Atqui & horum, & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt,

runt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adjuvandum eſſet, ego autem illi beneficium dedi, quod nullius adjutorio egeret, majus dedi, quàm accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, ut permaneret: ergo majus beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quàm ipſe illi dederat. Hæc non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. Naturâ enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt) in quibus noſtro bono vincimur: unde certamen tam optabile, unde tantam fœlicitatem parentibus, ut fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita judicamus, excuſationem damus liberis, & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adjicere debemus & dicere. Hoc agite optimi juvenes, Poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint majora, an receperint. Non ideò vicerunt, quia occupaverunt. Sumite modò animum, qualem

qualem decet, & deficere nolite, ut vincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia vos cohortentur, ac per vestigia sua ire ad victoriam sæpe jam partam ex parentibus, jubeant. Vicit Æneas patrem, ipse ejus in infantia leve tutumque gestamen, gravem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circà se urbis ruinas ferens, cùm complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici vadentem sarcinâ premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas potest? pertulit, colendumq; inter Conditores Romani imperii posuit. Vicêre Siculi juvenes, cùm Ætna majore vi peragitata, in urbes, in agros, in magnam insulæ partem effudisset incendium, vexerunt parentes suos. Discessisse creditum est ignes, & utrinque flammâ recedente limitem adapertum, per quem transcurrerent juvenes dignissimi, qui magna tutò auderent. Vicit Antigonus, qui cùm ingenti prœlio superâsset hostem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cùm possis. Vicit patrem, imperiosum quidem, T. Manlius: qui cùm ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescentiam brutam ac hebetem, ad Tribunum plebis, qui patri suo dixerat diem,

diem, venit: petitoq; tempore, quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis invisi (& bene meruisse se de juvene credebat), cujus exilium pro gravissimo crimine inter alia Manlio objicebat, nactus adolescens secretum, stringit occultatum sinu ferrum, & *Nisi juras*, inquit, *te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est, utro modo pater meus accusatorem non habeat.* Juravit Tribunus: nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impunè Tribunum in ordinem redigere. Alia ex aliis exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, & ex infimo ad summum protulerunt, & è plebe acervoque ignobili nunquam tacendos seculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenii facultate exprimi potest, quantum opus sit, quâm laudabile, quamque nunquam à memoria hominum exiturum, posse hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, sive æquum, sive iniquum fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc unum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate, obsecro vos, & fusi quoq; restitute aciem. Fœlices, qui vicerint: fœlices, qui vincentur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere

potuerit,

potuerit, neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatiùs sene, qui omnibus ubiq; prædicabat, à filio suo se beneficiis victum? Quid autem est fœlicius, quàm sibi cedere?

Beneficium venale esse non debet.

Pudeat ullum venale esse beneficium: gertuitum habemus Deum. Vide, quanta quotidie moliatur, quanta distribuat, quantis terras fructibus impleat, quàm opportunis, & in omnes oras ferentibus ventis maria permoveat, quantis imbribus repentè dejectis solum molliat, venasque fontium arentes redintigret, & infuso per occulta nutrimento renovet. Omnia ista sine mercede, sine ullo ad ipsum perveniente commodo, facit. Hæc quoque nostra ratio, si à suo exemplari non aberrat, servet, ne ad res honestas conducta veniat. *Id. Ibid. Lib. iv. Cap. xxv.*

Beneficia etiam ingratis danda.

Si Deum imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria. *Ibid. Cap. xxvi.*

Beneficio accepto, statim de reddendo cogitandum est.

Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum velut in certamen cur-

sûs

sûs compositum, & carceribus inclusum, opperiri debere suum tempus, ad quod velut dato signo prosiliat. Et quidem magnâ illi celeritate opus est, magnâ contentione, ut consequatur antecedentem. *Ibid. Lib. ii. Cap. xxv.*

Nihil incommodi optandum est his, quibus obligati sumus, nihil adversi, in quo affectum memorem accepti beneficii approbemus.

An rectè hoc faciant, & piâ voluntate, qui aliquid incommodi precari solent his, quibus obligati sunt, aliquid adversi, in quo affectum memorem accepti beneficii approbent, quæritur. Horam animus simillimus est pravo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam fugientemque comitentur: optant inopiam, ut magis desideranti donent: optant morbum, ut assideant, & quidquid inimicus optaret, amantes vovent. Ferè idem itaque exitus est odii & amoris insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium injuriâ veniant: cùm satius sit vel cessare, quàm per scelus officio locum quærere. Quid si Gubernator à Deo tempestates infestissimas & procellas petat, ut gratior ars sua periculo fiat? Quid si Imperator Deum oret, ut magna vis hostium

um circumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu convellat, & in ipsis portis infesta signa constituat, quò majore cum gloria rebus lapsis profligatisque succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili viâ ducunt, qui Deum contra eum advocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos sterni, quàm erigi volunt. Inhumana ista, & perversè grati animi natura est contra eum optare, cui honestè deesse non possis. Non nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis non nihil te peccare, sed minùs, quàm si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas, mergere; evertere ut suscites, ut emittas, includere. Non est beneficium, injuriæ finis: nec unquam id detraxisse meritum est, quod ipse, qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quàm sanes. Potes inire gratiam, si quia vulneratus sum, sanas: non si vulneras, ut sanandus sim. Nunquam cicatrix nisi collata vulneri placuit: quod ita coisse gaudemus; ut non fuisse mallemus. Si hoc ei optares, cujus nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quantò inhumanius ei optas, cui beneficium debes? *Idem ibid. Lib. vi. Cap. xxv, xxvi.*

F I N I S.